

Lastovski poklad kao primjer hrvatske usmene baštine

Hropić, Antonela

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:519832>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANTONELA HROPIĆ

**LASTOVSKI POKLAD KAO PRIMJER HRVATSKE USMENE ZAVIČAJNE
BAŠTINE**

Završni rad

Pula, 2019.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANTONELA HROPIĆ

**LASTOVSKI POKLAD KAO PRIMJER HRVATSKE USMENE ZAVIČAJNE
BAŠTINE**

Završni rad

JMBAG: 0303052943

Studijski smjer: Stručni studij predškolskog odgoja

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: Izv.prof.dr.sc.Vjekoslava Jurdana

Pula, 2019.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SAŽETAK

Rad se bavi poviješću, ključnim karakteristikama i društvenim (i drugim) ulogama i značajem Lastovskog poklada. Od svojih početaka, a pretpostavlja se da je to bilo još u 14. stoljeću, pokladni običaj na Lastovu prolazio je kroz brojne preobrazbe, no unatoč svim tegobama i iskušenjima, uspio se sačuvati do današnjih dana. Pokladno razdoblje započinje na blagdan sv. Antuna, odnosno 17. siječnja, a traje sve do Čiste srijede. Prema legendi, Lastovski poklad obilježava se u spomen starog povijesnog događaja kada su katalonski gusari poslali poruku Lastovu da se preda, no mještani su uhvatili katalonskog glasnika, za porugu ga na magarcu proveli kroz mjesto i spalili. Danas je Lastovski poklad jedna od najpoznatijih pokladnih manifestacija u Hrvatskoj.

KLJUČNE RIJEČI: Lastovski poklad, usmena zavičajna baština, hrvatska kulturna baština, nematerijalna kultura

SUMMARY

This paper deals with the history, key features and social (and other) roles and importance of Lastovo carnival. Since its beginnings, and it is assumed that it was in the 14th century, the carnival practice of Lastovo was undergoing numerous transformations, but despite all the difficulties and temptations, this custom is preserved to this day. Lastovo carnival begins on the day of St. Antun, January 17, and lasts until last Wednesday before Easter. According to the legend, Lastovo carnival is celebrated in the memory of an old historical event when the Catalan pirates sent the message to Lastovo to surrender, but the locals caught the Catalan messenger, mumbled with him and then killed him. Lastovo carnival is one of the most famous carnival events in Croatia today. This paper is trying to show its specificities that in many ways correspond to the specifics of life on the island of Lastovo.

KEY WORDS: Lastovo carnival, oral heritage, Croatian cultural heritage, intangible culture

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Zemljopisne i povijesne odrednice otoka Lastova.....	2
1.2. Predmet i cilj rada	4
1.3. Struktura rada	4
1.4. Metode istraživanja	5
2. POKLAD U KONTEKSTU HRVATSKE USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE	6
2.1. Kulturna baština i njena društvena uloga i važnost	6
2.2. Poklade kao dio usmene zavičajne baštine	11
2.2.1. Opća obilježja fenomena	11
2.2.2. Pokladne manifestacije u Hrvatskoj	14
2.2.3. Tipovi pokladnih događanja u Hrvatskoj	16
2.2.4. Društveni aspekti poklada.....	18
2.2.5. Društveni značaj poklada danas	20
3. LASTOVSKI POKLAD	20
3.1. Opća obilježja Lastovskog poklada	20
3.2. Povijest Lastovskog poklada.....	26
3.4. Lastovski govor kao jedan od najvažnijih elemenata Lastovskog poklada	27
3.5. Legenda o Lastovskom pokladu	29
3.6. Organizator poklada i Statut Lastovskog poklada	31
3.7. Dijelovi Lastovskog poklada.....	33
3.7.1. Pretili četvrtak	33
3.7.2. Pretila nedjelja i „male maškare“	34
3.7.3. Pretili ponedjeljak.....	35
3.7.4. Pokladni utorak.....	38
3.7.5. Lančani ples na Lastovu i fenomen „lijepih maškara“	41
3.8. Lastovski poklad danas.....	43
3.9. Lastovski poklad kao primjer primjene kulturne baštine u radu s djecom.....	45
4. ZAKLJUČAK	47
LITERATURA.....	49
PRILOZI	51
POPIS SLIKA	52

1. UVOD

Otok nije samo dio kopna okružen sa svih strana morem, otok je najčešće čitav jedan svijet, mali kontinent, krug dovoljan sam sebi sa svojim jezikom i običajima. (Belamarić, 1985: 7). Običaji su ono što ljude nosi kroz život, ono što ih potiče da, ih s radošću njeguju i razvijaju i da ih s ponosom žive. Tema ovog završnog rada je „Lastovski poklad kao primjer hrvatske usmene zavičajne baštine“. U obradi teme nastoji se prikazati upravo njegova specifičnost koja se u mnogočemu podudara sa specifičnosti života otoka Lastova. Poklad kao sami običaj u svojoj biti podudara se s običajima karnevalskog ludovanja diljem zemaljske kugle, ali samo na otoku Lastovu jedan dan u godini „živi se poklad“. Upravo u tome danu, na lastovskoj pozornici, jer samo mjesto ima oblik amfiteatra, nastupaju i mladi i stari zajedno, svatko u svojoj ulozi. Djeca već od davnina također imaju svoj dan, Pretilu nedjelju (male maškare), za koji se pripremaju, ali u njemu i uživaju. U zadnjih nekoliko desetljeća djeca pod budnim okom svojih roditelja sreću se i u povorci Pokladara odjeveni identično kao i odrasli. Poštuju nadređenost odraslih, ali s jakom željom u svojim srcima predstavljaju dodatan žar i vjeru u budućnost Lastovskog poklada. U tome se odražava živi običaj koji je podložan promjenama kroz vrijeme. Zbog toga Lastovski poklad nije prešao tanku nit komercijalizacije, toga dana na Lastovu, za vrijeme održavanja običaja, svaki sudionik počašćen je i dobrodošao u odabrane kuće koje dočekuju pokladnu povorku. Ali vrata mnogobrojnih kuća otvorena su za sve posjetitelje, prolaznike koji pasivno promatraju, no ipak se sjedinjuju i dio su ceremonije. Upravo žar čuvanja „svoga blaga“ i dijeljenja sa svima prisutnima očituje se u snazi i jedinstvu lastovskog pokladnog običaja.

1.1. Obilježja lokacije poklada - otoka Lastova

Lastovo je otok u hrvatskom dijelu Jadranskog mora, a nalazi se 14 kilometara prema jugu od otoka Korčule. Upravnom, teritorijalnom podjelom Lastovo pripada Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Otok je dugačak oko 11 kilometara, a širok 6,5 kilometara. Najviši vrh otoka je Hum na nadmorskoj visini od 417 metara. Oko samog otoka nalazi se 46 malih otočića te hridi, dok je sam otok Lastovo najveći otok u lastovskom arhipelagu. Zanimljivost otoka Lastova su 46 plodnih polja te manjih i većih crkvice koje se nalaze u mjestu Lastovu, okolnim poljima i uzvisinama. Znak je to duboke duhovne povezanosti čovjeka i prirode jer u davnim vremenima kada je opasnost prijetila, pomoć je uvijek pristizala s neba (Jurica, 2001: 11). Otok Lastovo jedan je od 1232 hrvatska otoka (u ovaj broj ubrojeni su, uz otoke, i otočići, hridi i grebeni). Naseljeno je 66 otoka, 49 stalno. Hrvatski otoci dijele se u tri skupine: sjevernojadranske, srednjojadranske i južnojadranske (Lastovo pripada toj skupini).

Slika 1: Geografski prikaz južnojadranskih otoka

Izvor: Mrežna stranica Pokreta otoka. Dostupno na: <https://www.otoci.eu/event/lastovski-poklad-2018/>. Pristup: 11.09.2018.

Govoreći o vegetaciji, Lastovo je jedan od najšumovitijih otoka, njome je prekriveno 60% otočne površine. Klima na Lastovu je mediteranskog tipa, umjerenih i vlažnih zimskih te vrućih, dugih i suhih ljetnih dana. (Kranjčev, 2002: 22)

Hrvatski otoci imali su, i još uvijek imaju, iznimnu stratešku važnost, pa su se kroz povijest na njima miješale brojne kulture – Grci, Iliri, Rimljani, Goti, Avari, Hrvati, Mlečani, Saraceni, Normani, Đenovljani, Mađari, Huni, Turci, Francuzi, Austrijanci, Englezi, Talijani, Nijemci. Rezultat toga je multikulturalnost koja se, između ostaloga, očituje i kroz narodne običaje, mitologiju, predaju (Matvejević, 1987).

Govoreći o povijesti otoka, prije svega potrebno je osvrnuti se na sam nastanak imena Lastovo. Upravo zahvaljujući svom zemljopisnom položaju, odnosno činjenici da se nalazi daleko na otvorenoj pučini Jadrana, Lastovo je još u davna vremena bilo poznato pomorcima i trgovcima. Smatra se da je ime otoka Lastova bilo poznato starim Grcima imenom Ladesta.

„Unatoč iznimno teškim povijesnim okolnostima, zahvaljujući zemljopisnoj izoliranosti otoka od obale i naročito samosviješću nacionalnog bića uvjetovanom sveprisutnošću narodnog jezika u najosjetljivijem dijelu ljudskog duha kroz cijelu povijest, hrvatski čovjek Istre i jadranskih otoka uspio je očuvati svoju baštinu. Pri tom, latinska i talijanska tisućljetna sveprisutnost nije uspjela pokoriti slavensku. Dapače, mnogi elementi ovih kultura prihvaćeni su i prilagođeni vlastitim viđenjima i danas su sastavnicom suvremenog kulturnog izraza hrvatske obale Jadrana. Uz zemljopisnu izoliranost obale i otoka, stoljetna je borba za narodni jezik i vlastiti glazbeni izraz u bogoslužju bila glavni čimbenik da su Istra i otoci sačuvali svoju glazbenu i plesnu tradiciju...” (Cukrov, 2015).

Lastovo, kao dio hrvatskog dijela jadranskog arhipelaga, jedan je od otoka nositelja bogate i raznovrsne tradicijske, odnosno zavičajne baštine.

1.2. Predmet i cilj rada

Poklade na otoku Lastovu predstavljaju vrijeme zabave, opuštanja, kao i bježanja od društvene, ali i vjerske životne stege. Lastovski poklad postoji još od davnih vremena. Pokladni običaj, kakav je danas poznat, prolazio je kroz brojne preobrazbe, a najvažnija je činjenica da se, unatoč svim tegobama i iskušenjima, pokladni običaj uspio sačuvati do današnjih dana. Pokladno razdoblje na otoku Lastovu započinje blagdanom Sv. Antuna, dana 17. siječnja, a traje sve do Čiste srijede – Pepelnice, prvog dana korizme prema katoličkom kalendaru. Lastovski poklad, kao što je već navedeno, ima iznimno dugu tradiciju, a legenda govori kako se karneval slavi u spomen starog povijesnog događaja kada su katalonski gusari napali Korčulu te poslali svog glasnika na Lastovo i to s porukom da se Lastovci bez borbe predaju. Cilj ovog rada je u kontekstu navedene legende opisati i prikazati pokladne običaje tradicijski i izvorno u privatnom i javnom ponašanju na otoku Lastovu.

1.3. Struktura rada

Rad se sastoji od četiri poglavlja. Nakon prvog poglavlja, koje je uvodno, drugi dio rada bavi se fenomenom poklada u kontekstu hrvatske usmene zavičajne baštine, te se u sklopu toga razmatra kulturna baština u širem smislu, kao i njena društvena uloga i važnost. Posebna pozornost se posvećuje pokladima kao dijelu usmene zavičajne baštine te se govori o općim obilježjima samog fenomena, općenito o pokladnim manifestacijama u Hrvatskoj i o društvenim aspektima poklada, kao i o društvenom značaju poklada danas.

Treće poglavlje, kao središnji dio rada, bavi se Lastovskim pokladom. U njemu su definirana opća obilježja Lastovskog poklada, dan je osvrt na povijest Lastovskog poklada, na lokaciju poklada, odnosno otok Lastovo, na legendu o Lastovskom pokladu, govori se o organizatoru poklada, Udruzi Lastovski poklad i Statutu Lastovskog poklada. Četvrto poglavlje posljednje je i zaključno poglavlje rada.

1.4. Metode istraživanja

Istraživanje u radu provedeno je temeljem sekundarnih izvora podataka, odnosno temeljem postojeće literature, znanstvenih radova i rezultata istraživanja koja su se provodila od strane renomiranih organizacija i stručnjaka u Hrvatskoj i svijetu. Također, rad je utemeljen na podacima prikupljenim pri istraživanju.

Metode korištene u radu su sljedeće (Pološki Vokić i sur., 2011:24):

- Induktivna i deduktivna metoda – budući da induktivna i deduktivna metoda čine jedinstvo, nužno ih je koristiti zajedno. Pojedinačno, svaka od tih dviju metoda nisu efikasne i njihovi rezultati nisu pouzdani. Induktivna metoda služiti će kako bi se na temelju pojedinačnih činjenica i spoznaja, kako iz literature, tako i iz osobnog iskustva, formirali novi zaključci. Deduktivnom metodom objasniti će se već postojeće činjenice te ukazati na nove. Također, deduktivna metoda služiti će za predviđanje novih događaja.

- Metoda analize i sinteze – te dvije metode međusobno se pretpostavljaju i dopunjavaju, prelazeći jedna u drugu u znanstvenom radu. Metodom analize prikupljeni podaci omogućiti će uočavanje, otkrivanje i izučavanje znanstvene istine kako bi se formirali zaključci. Metoda sinteze omogućiti će spajanje, odnosno povezivanje podataka, kao i njihovo sistematiziranje u misaone cjeline.

- Metoda deskripcije – zapažanje i opisivanje fenomena koja uključuje analizu postojeće literature, dokumentacije, propisa, normi i ostalih dostupnih podataka.

- Metoda generalizacije – uopćavanje prikupljenih podataka, odnosno formiranje općenitijeg pristupa zadane problematike.

- Metoda studije slučaja – za proučavanje pojedinačnih slučajeva iz prakse.

2. POKLAD U KONTEKSTU HRVATSKE USMENE ZAVIČAJNE BAŠTINE

2.1. Kulturna baština i njena društvena uloga i važnost

Poklad, kao specifična tradicijska manifestacija, dio je usmene zavičajne baštine, koja se ubraja u nematerijalnu kulturnu baštinu, odnosno kulturnu baštinu. Definicija kulturne baštine temelji se na definiciji samog pojma baštine, koja kaže da je baština "ukupnost iz prošlosti sačuvanih i njegovanih (kulturnih) dobara" (Rječnik hrvatskoga jezika, 2018:41), pa se kulturna baština definira kao "zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta" (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2018).

Prema ovoj definiciji, kulturna baština može biti materijalna i nematerijalna, a i o jednoj i o drugoj društvo brine, odnosno trebalo bi brinuti, "s ciljem osiguranja njene održivosti, što podrazumijeva identificiranje, dokumentiranje, istraživanje, održavanje, zaštitu, korištenje, kao i promicanje njenih vrijednosti" (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2018).

Materijalna kulturna baština je fizička, odnosno opipljiva baština, a naziva se još i nepokretna, te se odnosi na građevine i povijesne lokalitete, spomenike, artefakte i dr., u što su uključeni i predmeti značajni za arheologiju, arhitekturu, znanost ili tehnologiju specifične kulture.

Nematerijalna baština, kojoj pripada i poklad, obuhvaća običaje, vjerovanja, znanja, vještine i pojavnosti duhovnog stvaralaštva koje se prenose predajom, a društva, grupe ili pojedinci prepoznaju ih kao svoju baštinu. U skladu s tim, u nematerijalnu kulturnu baštinu ubrajamo:

- jezik, dijalekte, govore i toponimiju te sve vrste usmene književnosti
- folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, mitologije i dr. (u ovu grupu poklad spada kao običaj, ali uključuje i elemente glazbe, plesa, predaje, pa i igre i mitologije, po čemu je specifičan)

- tradicijska umijeća i obrte

- kulturološke prostore na kojima se češće sreću tradicionalne pučke vrijednosti - mjesta gdje se pričaju priče, održavaju sajmovi i svetkovine ili se učestalo, odnosno redovito prakticiraju narodni običaji - u dnevnim ritualima, godišnjim procesijama itd.

- znanje i vještine vezane uz prirodu i svemir (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2018).

Kulturna baština koja pripada nekoj skupini ili društvu, a od državnog je interesa istih, naziva se kulturno dobro, a uz kulturnu baštinu treba spomenuti još i postojanje prirodne baštine koja se odnosi na prirodni okoliš, floru i faunu koji su od posebne vrijednosti. I kulturnu i povijesnu baštinu nastoji se sve više zaštititi, a jedan od načina je UNESCO-ova Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine koju je Opća konferencija UNESCO-a prihvatila 1972. godine.

Svjetska prirodna i kulturna baština tako su pod posebnom međunarodnom pažnjom, a prema spomenutoj Konvenciji u Popis svjetske kulturne baštine uvrštavaju se:

- spomenici: arhitektonska djela, djela monumentalnoga kiparstva i slikarstva, elementi ili objekti arheološke naravi, natpisi, špiljske nastambe i skupine elemenata koji su od izvanredne univerzalne vrijednosti s povijesnoga, umjetničkoga ili znanstvenog stajališta

- grupe objekata: grupe zasebnih ili povezanih građevina koje po svojoj arhitekturi, jedinstvu ili uklopljenosti u krajolik čine izvanrednu univerzalnu vrijednost s povijesnoga, umjetničkoga ili znanstvenog stajališta

- lokacije: djela čovjeka ili kombinirano čovjeka i prirode, kao i područja s arheološkim nalazištima od univerzalne vrijednosti s povijesnoga, estetskoga, etnološkoga ili antropološkoga stajališta (Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Republike Hrvatske, 2017).

Prema stanju iz 2018. godine, na UNESCO-ovom popisu svjetske baštine nalaze se ukupno 1092 mjesta svjetske baštine, od čega:

- 845 kulturnih

- 209 prirodnih

- 38 mješovitih lokaliteta (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Ukupno se radi o 167 svjetskih zemalja, a svaki od tih lokaliteta međunarodna zajednica smatra značajnim. Od navedenih, 54 objekta su ugrožena (Hrvatska enciklopedija 2018).

UNESCO je proširio koncept Popisa svjetske baštine i na nematerijalnu kulturnu baštinu, "smatrajući je jednako vrijednim dijelom baštine za koju još ne postoje adekvatni instrumenti zaštite. Usmena i nematerijalna kulturna baština međunarodno je prepoznata kao bitna i vitalna odrednica očuvanja kulturnog identiteta. Njezino očuvanje promiče i razvija kulturnu raznolikost, ljudsku kreativnost te ima značajnu ulogu u području nacionalnog i međunarodnog razvoja promičući toleranciju i prožimanje među kulturama. U današnjem globaliziranom svijetu mnogi izričaji nematerijalne kulturne baštine u opasnosti su od izumiranja, ugroženi standardizacijom, oružanim sukobima, turizmom, industrijalizacijom, ruralnim egzodusom, migracijama i uništenjem okoliša" (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2018).

UNESCO-ovu Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (UNESCO, 2018) ratificirala je i Republika Hrvatska 2008. godine. Prema UNESCO-ovoj Konvenciji za zaštitu nematerijalne kulturne baštine uspostavljena su dva popisa:

- Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva
- Popis nematerijalne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita.

Republika Hrvatska je uspostavila i vlastiti Popis zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.

Godine 2009. na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva upisano je sedam hrvatskih dobara nematerijalne kulturne baštine:

- dubrovačka Festa Sv. Vlahu
- dvoglasje i jesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja
- umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja

- godišnji proljetni ophod „Kraljice“ (Ljelje) iz Gorjana
- procesija „Za križen“ na otoku Hvaru
- godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastva
- čipkarstvo u Hrvatskoj (Pag, Hvar, Lepoglava).

Godine 2010., na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva upisana su još dva hrvatska dobra nematerijalne kulturne baštine:

- Sinjska alka - viteški turnir u Sinju
- Medičarski obrt s područja sjeverne Hrvatske.

Na UNESCO-ov Popis ugrožene nematerijalne kulturne baštine kojoj je potrebna hitna zaštita upisan je glazbeni izričaj „ojkanje“.

Godine 2011. Međuvladin odbor je prihvatio hrvatske nominacije bećarac iz Slavonije, Baranje i Srijema te nijemo kolo Dalmatinske zagore.

Godine 2012. na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva uvršteno je klapsko pjevanje.

Godine 2013. Republika Hrvatska je na isti Popis upisala i mediteransku prehranu, zajedno sa Španjolskom, Ciprom, Grčkom, Italijom, Marokom i Portugalom.

Godine 2016. Republika Hrvatska upisala je u UNESCO-ov Registar najboljih praksi očuvanja nematerijalne kulturne baštine svijeta projekt Očuvanje nematerijalne baštine Rovinja kroz Ekomuzej Batana.

Republika Hrvatska ima i svoju nacionalnu Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara na kojoj se nalazi 160 zaštićenih subjekata, među kojima je, na 45. mjestu (prema abecednom redu), i Lastovski poklad – pokladni običaj s otoka Lastova (Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 2018).

Nematerijalna kulturna baština, kao i materijalna, štite se Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara prema kojem nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način.

Svi navedeni mehanizmi očuvanja, ali i promicanja kulturne baštine, kako materijalne, tako i nematerijalne, a ovdje smo naveli mehanizme na međunarodnom (UNESCO) i nacionalnom nivou (Republika Hrvatska, tj. Ministarstvo kulture), dakle tu su još i mehanizmi na regionalnom i lokalnom nivou, svjedoče zapravo o važnosti same te baštine, njezinom bogatstvu i specifičnoj ulozi koju ima u društvu danas.

„Put praćenja nematerijalne baštine otvara svijet gotovo paralelan sa suvremenim, u kojemu živimo. To je svijet koji ima prostorne korijene i tradicionalni okvir, za razliku od užurbane mobilnosti današnjega hektičkog okruženja. No ta dva svijeta ne moraju biti u suprotnosti. Baština općenito, a posebno nematerijalna, može imati važnu ulogu u stvaranju potrebne ravnoteže - stvaranja čvrstog uporišta i nužnog nadahnuća za vlastitu kulturu koja će biti temelj novog razvoja" (Horjan, 2006:3-4).

„U današnjem su globaliziranom svijetu mnogi oblici kulturne baštine u opasnosti od zaborava, ugroženi standardizacijom, oružanim sukobima, turizmom, industrijalizacijom, ruralnim egzodusom, migracijama i uništenjem okoliša." (Carek, 2006:3-4). Tim više, društvo ima još veću odgovornost da zaštiti svoja, kako materijalna, tako i nematerijalna dobra. Nadalje, „globalizacija, uz brojna negativna djelovanja, usmjerava našu pozornost na potrebu čuvanja većeg broja različitih tradicijskih izričaja, vještina i stvaralaštva“, no, treba uzeti u obzir dvojaku ulogu globalizacijskih procesa, jer globalizacija, „prvo, zahvaljujući suvremenim načinima komunikacije, pruža brojne mogućnosti promocije i prenošenja, i drugo, postavlja dominantan model koji ugrožava raznolikost i zatire posebnosti lokalnih izričaja.“ (Horjan, 2006:3-4).

No što je zapravo ključni čimbenik u cijelom tom procesu nastojanja očuvanja kulturne baštine, posebno nematerijalne koja je u mnogo čemu delikatnije od materijalne? To su – emocije. „Osjećaj vrijednosti nije sve - osjećaj ljudi prema vlastitoj kulturi i tradiciji presudan je u zaštiti nematerijalnog blaga, stvara se ljubav prema naslijeđu, koja potiče ljude na uključivanje u promociju i zaštitu, potiče ih da prenose osjećaj za te vrijednosti na mlađe generacije i njeguju u njima pozitivan odnos prema baštini.“ (Horjan, 2006:3-4).

2.2. Poklade kao dio usmene zavičajne baštine

2.2.1. Opća obilježja fenomena

Riječ „poklade“ (po- + $\simeq$ prasl. *klasti: baciti, staviti (rus. klast', češ. klásti), zbog običaja stavljanja maski) označava vrijeme od blagdana Sveta tri kralja (6. siječnja) do početka korizme (Pepelnice). Naziva se još i mesopust, a uobičajeni standardni hrvatski naziv za ovo razdoblje je karneval. Termin "poklad" odnosi se i na posljednji dan uoči korizme, odnosno pokladni utorak ili fašnik. Poklade su, prije svega, običaj koji karakteriziraju maskirani ophodi i zabave, veselje, ludovanje i razuzdanost te obilje jela i pića (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Ovaj običaj vuče korijene iz pretkršćanskog doba; korijeni karnevala, poklada, su u prvom redu magijskoga, apotropejskoga značaja - prerušavanjem, oblačenjem odjeće s naopake strane, zaglušnom bukom, sipanjem pepela i sl. trebalo je otjerati zimu, demone i zle sile te odbiti njihovo djelovanje od ljudi, stoke, domova i usjeva (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Također, poklade imaju poveznicu i s brojnim svetkovinama i kultovima iz antičkog svijeta, posebice rimskoga, kao što su:

- saturnalijske koje su se slavile od 17. do 24. prosinca, a slovile su za vrijeme kada vlada kaos i kada je na snazi nekažnjiva kritika društvenog poretka

- kalende koje su se slavile u siječnju, a poznate su po preoblačenju muškaraca u žene i životinjskim maskama

- pomični blagdan kompitalije koji su se obilježavali između 15. prosinca i 5. siječnja, kada su se častili preci i na zgrade vješale posebne lutke

- pastirski blagdan luperkalije koji se slavio 15. veljače radi poticanja plodnosti životinja i zaštite stada i dr (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Iako je Crkva pokušala zabraniti ove i slične običaje, pokladi su se nastavili obilježavati i slaviti i nakon kristijanizacije, no običaj, koji je zapravo označavao svojevrsni bunt, revolt i prkošenje društvenim i vjerskim sponama, tabuima, dogama

i normama, ipak se smjestio u vrijeme prije korizme, nakon čega, prema kršćanskom kalendaru, slijedi razdoblje pokore i pokajanja, prije Uskrsa.

Od kasnoga srednjeg vijeka pokladi su uzeli maha u gradovima katoličke Europe, i to u obliku raskalašenih pokladnih povorki, najprije u Italiji gdje je nastao talijanski karneval u Rimu i Veneciji, a zatim u Francuskoj, Belgiji, Njemačkoj i dr. Ophodi s pokladnim maskama nisu bili samo prigoda za zabavu, već su ruganjem i kritiziranjem javnih osoba i aktualnih događaja stekli kritički naboj u predstavljanju obrnutoga svijeta i odnosa među ljudima. Pokladi, odnosno karnevali, kasnije su se proširili i na Sjevernu i Južnu Ameriku – danas najveći karneval na svijetu upravo je u južnoameričkom Rio de Janeiru, a u Sjevernoj Americi poznat je onaj u New Orleansu (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Osim pokladnih povorki, od 18. stoljeća sastavni dio poklada u gradovima su bile i maskirane plesne zabave - redute. Priređivale su se u cijelome pokladnom razdoblju koje je, uz to, bilo i doba godine kada se sklapao najveći broj brakova (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Običaj poklada i danas je aktualan u mnogim dijelovima svijeta. Iako ovaj običaj danas više nema nikakve obredne funkcije, još uvijek poklade predstavljaju raskalašenost i privremeno odobravanje što većeg broja poroka, no u svojoj suštini poklade su danas ponajviše kritika i ismijavanje institucija, vladajuće svite, političkih događaja i osoba, pa su poklade zapravo jedna posebna vrsta satire i kritike, a kao takve i svojevrsna društvena katarza. Uz to, većina pokladnih povorki danas, posebno one u većim gradovima koje su i poznatije, služe ponajviše kao turistička atrakcija.

Uz karneval u Veneciji, Riju te onaj u New Orleansu, najpoznatiji svjetski karnevali su i u Sao Paulu, Salvadoru, u belgijskom gradu Bincheu, zatim karneval Alast u Istočnoj Flandriji, u gradu Imstu u Austriji (karnevalska povoroka Schemenlaufen), češki mesopust u području Hlinecka i mađarski Pohod bušara u gradu Mohaču.

Poklade su te koje predstavljaju običaj koji je uvjetovan tradicijom, a izvire iz starih kršćanskih elemenata, odnosno iz područja magije, religije te mitologije. Terminom u kalendaru poklade svjedoče o obnovi života, kao i o godišnjem čišćenju svijeta, tj. katarzi. Sama zamisao je da čovjek svojom aktivnošću može utjecati na događaje u prirodi, odnosno on ih može okrenuti u svoju korist.

Pokladama se pripisuje apotropejsko značenje koje je svakako vidljivo u određenim postupcima kao što je zaštita stoke, polja te domova od zlih sila i demona. U navedenim svetkovinama isprepliću se različiti magijski postupci, ali i poganska religioznost koja je vezana za proljetne svečanosti, kao i blagdan Nove godine. Upravo su blagdani ti koji su iz povezivali čovjeka, prirodu i nadnaravnim upravljačkim silama o kojima mu ovisi opstanak, kroz život i rad. Unutar kršćanskog kalendara poklade se tradicijski ponavljaju svake godine, dok su njihovi obredi u suštini povezani s promjenom godišnjih doba te su odraz seljačke brige da utječe na prirodu u svoju korist (Mrvoš, 2012:65).

Karnevali, odnosno pokladni običaji se ponavljaju iz godine u godinu, te se u njima aktivno sudjeluje, prihvaća njihovo postojanje kao dio kulturne baštine. Tada se tolerira zbrka u ustaljenom poretku, u maskiranju i prerusavanju, izmjeni identiteta, društvenih statusa, kao i životne dobi. Maskama, kao i kostimima, skriva se identitet i mijenja ponašanje koristeći se nesvjesno nataloženim pradavnim značenjima i namjenama maski kao što su zastrašivanje, smijeh ili već spomenuti utjecaj na nadnaravne sile. Ono što je značajno jest činjenica da poklade zahvaćaju i djecu i odrasle, oslobađaju svakodnevnih briga te podjarmljuju, odnosno stavljaju pod svoju vlast (Lozica, 1997:23).

Tumačenje pokladnih običaja smatra se dvojakim. Jedni pokladne običaje tumače kao magiju kojom se pomoću očuvanih običaja i rituala zapravo sprječava djelovanje natprirodnih zlih sila i demona na ljude, stoku i prirodu te se na taj način osigurava zdrava i plodna godina. Drugi pretpostavljaju kako običaj karnevala, maskara, fašnika, mesopusta potječe iz rimskog doba kada se bakanalijama slavio kult boga Dioniza te kult plodnosti. Svakako je za očekivati kako će sama tumačenja poklada biti brojna s obzirom na narodnu usmenu predaju istih.

Ono što je svakako zanimljivo, a vezano je uz poklade, jest činjenica da one sadrže kulturno–povijesni aspekt, psihološki, religiozni, sociološki, kao i estetski.

2.2.2. Pokladne manifestacije u Hrvatskoj

Ukoliko se govori o pokladama u Republici Hrvatskoj, prvo temeljno pitanje koje je potrebno postaviti svakako je odakle karneval, odnosno poklade u tradicijskoj kulturi.

Europska literatura u svojim izvorima navodi starorimske svetkovine i običaje, a već kao što je i navedeno, spominje se utjecaj Dionizovog kulta te drugih starijih agrarnih kultova. Navedenoj tradiciji pripadaju i hrvatski pisci koji spominju pokladne običaje. Pokladne svečanosti stoga su kod Hrvata različite prema svojem sadržaju, kostimima i manifestacijskim oblicima (Lozica, 1997:23).

Napominje se kako su pokladne svečanosti vrlo živahne, primjerice u Hrvatskom zagorju, Međimurju te u Istri i priobalju, dok su najslabije u planinskim područjima, najvjerojatnije zbog nepogodnih vremenskih prilika. Gradske i seoske svečanosti se uvelike razlikuju s obzirom da im je različito i podrijetlo. U Republici Hrvatskoj svake se godine održavaju brojni karnevali od kojih su neki veći, dok su neki manji. Ono što im je zajedničko jest da privuku brojne posjetitelje kako iz domovine, tako i iz inozemstva (Hrvatski karnevalist, 2011).

Najveća pokladna povorka i najpoznatiji pokladi u Hrvatskoj svakako su oni u Rijeci, pod imenom Riječki karneval. Specifičan je po tome što je svojevrstan spoj europskog građanskog karnevala, kao što su venecijanski i austrijski, te elemenata slavenske mitologije i folklora starih Slavena. Radi se o karnevalu s dugom tradicijom. Prvi spisi o ovom običaju u Rijeci datiraju iz 15. stoljeća, dokument iz 1449. godine kojim se zabranjuje prekrivanje lica maskom (s izuzetkom gostiju maskiranog plesa u Kaštelu), što se tada strogo kažnjavalo. Odredbom se pokušalo održati javni red i spriječiti slobodno kritiziranje vlasti, ali povijest svjedoči da je Karneval preživio sve te zabrane i uspio se do danas održati, ne samo kao praznik veselja, nego i društvene kritike (Službena internetska stranica Riječkog karnevala, 2018).

Slika 2: Riječki karneval

Izvor: Službena internetska stranica Riječkog karnevala. Dostupno na: http://www.rijecki-karneval.hr/povijest_karnevala. Pristup: 26.08.2018.

Godina 1982. predstavlja svojevrsnu prekretnicu za Riječki karneval jer su tada po prvi put u organizaciji tadašnjeg Turističkog saveza općine Rijeka tri karnevalske grupe prošle po Korzu. Ono po čemu je Riječki karneval istinski poseban je „peto godišnje doba“ koje je stvorio, vrijeme u godini kada su sve vrijednosti pomaknute i kada Karneval naprosto postane način života ljudi ovoga kraja.“ (Službena internetska stranica Riječkog karnevala, 2018).

Danas na Riječkom karnevalu sudjeluje preko 100 maskiranih grupa. Također, grad Rijeka je zahvaljujući svom Karnevalu 1995. godine postao i punopravni član Europske udruge karnevalskih gradova (FECC). Riječki karneval se tako našao na listi 500 najvažnijih zbivanja u Europi – Top 500 European Events, „Sunday Times“ ga je proglasio jednim od najegzotičnijih događaja u svijetu, uvršten je u knjigu „501 must be there events“, a Turistička zajednica grada Rijeke dobila je nagradu Zlatno turističko srce kao organizator najbolje turističke manifestacije jugoistočne Europe u 2009. godini (Službena internetska stranica Riječkog karnevala, 2018).

Osim Riječkog karnevala, u Hrvatskoj su poznati, kao glavni elementi pokladne povorke, i zvončari s područja Kastavštine, koji su predstavnici stočarske pokladne magije, odnosno stočarskih magijskih obreda.

Dijele se na zvončare s istočnog dijela Kastavštine, koji su opremljeni maskama životinjskog izgleda, ogrnuti okrenutom ovčjom kožom, s jednim ili s tri zvona oko pojasa, i na zvončare sa zapadnog dijela Kastavštine, koji, umjesto maski životinjskog izgleda, nose klobuke pokrivene papirnatim cvijećem. Imamo i zvončare s područja podno ćićarijskih obronaka, iz Muna i Žejana, koji svoja oglašuju opremaju raznobojnim papirnatim trakama (Službena internetska stranica Riječkog karnevala, 2018)

U Hrvatskoj je poznat i Samoborski fašnik koji se obilježava još od 20-ih godina 19. stoljeća i kao takav među najstarijima je i najvećim hrvatskim pokladnim svečanostima. Danas je to moderni festival maski koji uspješno njeguje tradiciju i omiljeno je odredište Zagrepčana i ostalih gostiju, a za vrijeme njegova održavanja Samobor posjeti i do 200.000 gostiju (Službena internetska stranica Grada Samobora, 2018).

Poznate pokladne manifestacije u Hrvatskoj još su i Antonja u Kastvu, Šmiričke mačkare, Međimurski fašnik, Turopoljski fašnik, Novljanski mesopust, Buše u Baranji i dr. (Hrvatski karnevalist, 2011).

Što se tiče obale i otoka, najpoznatiji je Lastovski poklad, no običaj maskiranja i slavljenja u pokladno vrijeme obilježava se u skoro svim manjim i većim mjestima i gradovima u Hrvatskoj, uz varijacije koje ovise o podneblju i lokalnoj tradiciji.

2.2.3. Tipovi pokladnih događanja u Hrvatskoj

Pokladne manifestacije u hrvatskoj folklornoj tradiciji se prema tipu svrstavaju u dvije grupe, a to su:

1. Luperkalijska pokladna događanja - naizgled su arhaičnija, uobičajena u seoskim sredinama, a javljaju se ponajviše u stočarskim krajevima. Sudionici su skupine muškaraca odjevenih u životinjske kože (krzna), sa zvoncima obješenima na tijelu ili nošenima u ruci: zvončari u okolini Rijeke, baukači u Međimurju, bušari u Slavoniji, buše u Baranji, didi u Dalmatinskoj zagori i okolini Sinja, didići u Lici. Iako se razlikuju u pojedinostima, osobito u maskiranju glave (kožne, krznene i drvene maske, životinjski rogovi), povezuje ih njihovo ponašanje: brzo se i agresivno kreću u

skupini, gdje u posebnom ritmu, stvaraju buku zvonima, rogovima, klepetaljkama, vitlaju štapovima i toljagama, plaše djecu i proganjaju mlađe žene nastojeći ih posuti pepelom ili namazati čađom. Uz njih su redovito likovi djeda/dida i babe (oba u izvedbi muškaraca, odjevenih u staru i otrcanu odjeću) koji izvode opscene prizore, oponašaju spolni čin, pa je u djedovoj opremi često poseban rekvizit u obliku falusa ili pak tikve koje predstavljaju testise. U ophodima sudjeluju i osobe prerusene u medvjeda, konja, devu s goničem, Ciganina, vraga, lopova, putujuće trgovce i sl. Pridružuju im se glazbenici i lijepo odjevene maske koje kadšto predstavljaju svatove, ali s komikom izvrnutih uloga, pa je mladoženja sićušan, a mladenka muškobanjasta, krupna i često trudna (oboje u izvedbi muškaraca). Upriličuju se porođaji s već odraslim čedom, pogrebi s oživljavanjem mrtvaca i sl. Obilje seksualnih aluzija, igre u kojima smrt zamjenjuje novi život, kao i ostala obilježja toga tipa poklada upućuju na ostatke drevnih magijskih postupaka za izazivanje plodnosti i odbijanje zlih sila. Slična su značenja i, danas već posve uobičajeno, simbolično oranje ljudskom zapregom, zatim različiti postupci za bolji urod voća (pucanje na voćke, vješanje svinjskih laloka na rašljaste grane, grljenje voćaka rukama umazanima tijestom), obilno jelo u kojem je prevladavala svinjska glava, suho meso, zelje i sl.

2. Saturnalijska pokladna događanja - javljaju se u manjim ili većim gradovima, a osobito su učestali u jadranskom primorskom i otočnom prostoru. Ona u manjoj mjeri sadrže magijske tragove, a više su usmjerena na zabavu i društvenu kritiku. Značajna im je sastavnica lutka (mesopust, pust u Primorju, krnje u Dalmaciji, poklad na Lastovu, fašnik u Samoboru, princ-karneval u Zagrebu i sl.), izložena cijeloga pokladnog razdoblja u javnome prostoru ili nošena kao centralna figura u pokladnom ophodu, koju se osuđuje kao krivca za sve nevolje u protekloj godini. U središnjem dramskom prizoru sudjeluju tužitelj, sudac, branitelj i tugujuća rodbina optuženog. Nakon završetka sudskoga postupka, osuđena se lutka pogubljuje (spaljivanjem, utapanjem, vješanjem). Zajednički su sadržaj takvih karnevala i povorke maskiranih skupina, alegorijskih kola, a u novije doba i automobila, natpisi, plakati i transparenti, pokladne novine (Štandarac u Splitu, Sraka u Samoboru). Za poklade u gradskim sredinama značajne su bile i kostimirane zabave (u Zagrebu je prvi krabuljni ples bio održan 1749.) što su ih do sredine 20. st. priređivale mnogobrojne profesionalne udruge te kulturna i športska društva. Uz pokladni korzo,

koji su pripremali posebni odbori, a odvijao se na središnjim gradskim ulicama, u jednakoj se mjeri izrugivalo i lokalnim i globalnim suvremenim događajima. Uz pogublivanje princa-karnevala na Pepelnicu (u Zagrebu utapanjem u Savu), uobičajenom večernjom gozdom sleđeva, osvjedočeno posnim jelom, simbolično se nagovještavalo nastupajuće doba korizme (Hrvatska enciklopedija, 2018).

2.2.4. Društveni aspekti poklada

Prvi navedeni aspekt svakako je kulturno-povijesni aspekt. Naime, običaj maskiranja jasno odmah asocira na poklade, no nije uvijek bilo tako. Maskiranje se odvijalo čak i u razdobljima kada nisu bile poklade. Naglašava se kako i dan danas postoje dva razdoblja maskiranja. Prvo od njih je zimsko razdoblje, odnosno vrijeme oko zimskog solsticija, dok je drugo vrijeme ono pokladno. Raspored maskiranja stoga je u svezi poimanjem vremena. Godina u samoj svijesti ljudi tada nije bila cjelovita, nego sastavljena iz dva nepovezana dijela, tj. ljetnog i zimskog razdoblja. Učena podjela na četiri godišnja doba tek je općeprihvaćena posljednjih stoljeća. Samim time uočava se činjenica kako je, primjerice u folkloru germanskih i slavenskih zemalja, period između Božića i Bogojavljenja poznat kao vrijeme proricanja budućnosti, čaranja te gatanja, dok je s druge strane u rimskome svijetu to vrijeme bilo ispunjeno brojnim svetkovinama i to uvijek pod maskama (Lozica, 2006:12).

Drugi aspekt za promatranje pokladnih običaja je onaj psihološki. Naime, za arhaizma, kontinuitet kao i distribucija karnevala u svijetu postoji u ljudskoj prirodi, odnosno ljudskoj psihi. U tom segmentu dolazi do aspekta fenomena maske, odnosno psihološkog aspekta koji daje odgovor na pitanje koji su uvjeti za pojavu fenomena poklada, odnosno karnevala. Jasno je kako sam uzorak leži u ljudskoj psihi, a imitacija je osnovni princip ljudske socijalizacije. Bez navedene temeljne prirode čovječanstva, maske, kao i karnevali, ne bi mogle nastati. Odrastao čovjek s maskom uobičajeno zamijeni sebe te postaje netko drugi. Samim time jasno je kako se ljudi u potpunosti identificiraju s maskom koju predstavljaju i to neovisno je li riječ o mitološkoj ili nemitološkoj maski. Ona predstavlja ventil koji djeluje na ljudsku unutarnju napetost i potrebu za replikacijom te se ogleda u smjerovima u kojima postoji jednosmjerni kult, ritual, kao i drugi smjer koji uključuje nešto satirično ili burleskno (Simonić, 2007).

Treći aspekt je religiozni. U ovom slučaju godišnji su običaji uobičajeno povezani s crkveno – kalendarskim datumima. Isto tako je i s karnevalima, odnosno pokladama, koje nisu u crkvenom kalendaru, no ipak su određeni nadnevkom pomične svetkovine Uskrsa, odnosno Čistom srijedom kao početkom korizmenog posta. Samim time, karneval i jest i nije kršćanski običaj. Svećenstvo i Crkva prema njemu se oduvijek neodlučno odnosilo (Belaj, 1998).

Pretposljednji aspekt je sociološki aspekt. U karnevalima je dopušteno samo ono što se predviđa unutar cikličkog karnevalskog vremena te ne ostavlja trag u linearnom vremenu povijesti. Pokladno vrijeme stoga je poput veleposlanstva vječnosti u povijesnome svijetu. Naime, karneval je taj koji ima anatomiju ektemporalnosti, on pruža privremeni azil, kao i psihoterapiju smrtnicima koji bježe pred terorom povijesti. Pokladna psihoterapija stoga uključuje duhovno traženje, izvrtanje svijeta naglavačke i slično. Dakle, karneval, odnosno poklade, nije samo nered koji je suprotstavljen redu izvan karnevalske ozbiljnosti. Okretanje svijeta naglavačke samo je jedno od karnevalskih sredstava. Karnevalska sloboda je ono što odlikuje karneval u sociološkom smislu (Lozica, 1997:50).

Ukoliko se poklade sagledavaju s estetskog stajališta, mogle bi se podijeliti na dva tipa. Prvi od njih nalazi se ponajviše u stočarskim krajevima, a prepoznaje se prema skupnom maskiranju muškaraca u jednake kostime koji su uobičajeno načinjeni od životinjskih koža te zvona koja se nose na odjeći. Ponegdje u ophodima mogu sudjelovati i stariji momci i neženje, dok na drugim mjestima navedenih ograničenja više nema. Navedene maske izgledaju opasno i zastrašujuće, djeluju pokretom i plesom, plaše djecu te proganjaju mlade žene nastojeći ih posuti pepelom ili namazati čađom. Vrlo često se javljaju i stalni maskirani likovi djeda, babe, medvjeda, prosjaka, vraga, lopova, brojača i slično. U pravilu ih predstavljaju muškarci, iako se radi i o ženskim likovima. Drugi tip pokladnih zbivanja je češći u urbanim sredinama te je povezan s idejom društvenog reda. Ovaj tip često se naziva kritičkim, odnosno saturnalijskim, a njegove značajke su karnevalska društva, testamenti uz osudu lutke, povorke alegorijskih kola, natpisi, plakati, pokladne novine, plesovi pod maskama, gozbe te dječje karnevalske priredbe (Lozica, 1997:51).

2.2.5. Društveni značaj poklada danas

Pokladni običaji i događanja danas (a to je, kao što ćemo vidjeti u nastavku rada, slučaj i s Lastovskim pokladom) više nemaju istu funkciju koju su imali prije – primarna, prijašnja funkcija poklada bila je obredna, magijska, a kasnije je bila izražena kritička uloga pokladnih običaja u društvu. Danas obje ove funkcije slabe, odnosno prva, obredno-magijska funkcija praktički je u potpunosti nestala, a druga, funkcija poklada kao društvene kritike, donekle se zadržala. No, primat je svakako zauzela treća funkcija – a to je ona zabavna, pa i četvrta – jačanje lokalne pripadnosti i doživljaj poklada kao dijela svog identiteta.

Također, promjene koje za poklade nosi vrijeme jesu i one vezane uz njegovu snagu i kontinuitete. U brojnim slučajevima postoje faze kada ovaj običaj slabi i faze kada ponovno jača. Poznatiji pokladi, odnosno karnevali, održavaju se i dalje i jačaju (ali najviše kao zabavne manifestacije i dio turističke ponude), dok je upitno kako se razvijaju i kako će se razvijati oni manje poznati – hoće li potpuno nestati ili će ojačati i uspostaviti te zadržati kontinuitet kao važne lokalne društvene manifestacije.

3. LASTOVSKI POKLAD

3.1. Opća obilježja Lastovskog poklada

Poklade na otoku Lastovu tradicijski i izvorno predstavljaju vrijeme zabave i plesa, opuštanja te bježanja od društvene i vjerske životne stege, a postoji kroz stoljeća od davnih vremena. Poklade se spominju već u Lastovskom statutu iz 1310. godine i to kao Carnevale, razdoblje različitih načina zabave te opuštanja uz svirku starinske harmonike. Uz ritmove plesova primjerenih onome vremenu, tada je bila i pogodba za klanje prekobrojnih grla stoke. Dakle, u to vrijeme ne samo da se dobro zabavljalo, nego se dobro jelo i pilo. Što se tiče vremenskog razdoblja, poklade su svoje mjesto odabrale u prikrajku zimskog doba, odnosno poslije velikih crkvenih blagdana, kada su dani kratki, a noći duge. Ovo savršeno vrijeme bilo je namijenjeno pučkome ludovanju, pripremama za nadolazeću korizmu, kao i velike proljetne radove u polju i na moru (Jurica, 2000:560).

Pokladni običaj održavan u sadašnjem vremenu, usmenom predajom do današnjih dana, pretrpio je brojne promjene, odnosno stoljeća preobrazbe. Ono što je najvažnije jest da se u suštini, usprkos svim tegobama te iskušenjima, i dan danas očuvao. Pokladni običaj kakav je danas poznat povezan je s događajem opsade grada Korčule od strane Maura 1483. godine. Prema narodnoj predaji, navedene su godine Katalani poslali svog glasnika i to sa zahtjevom da se Lastovci bez borbe predaju. Međutim, Lastovci su glasnika zadržali. Kako se izaslanik nije vraćao, Katalani su se s vojskom ukrcanom na svoje brodove uputili prema Lastovu da preuzmu otok. Kada je osmatrač ugledao brodove, vikom je pozvao lastovski puk da dolaze Katalani. Potom su se Lastovci okupili, zajedno sa svojim svećenikom napustili mjesto, te se popeli na brdo Hum do crkvice sv. Juraja moleći se Bogu da ih sačuva od Katalana. Molitve su im uslišane s obzirom da je zavladao veliko nevrijeme koje je potopilo određeni broj brodova, dok se dio njih okrenuo i vratio u Korčulu. Kada su Lastovci uvidjeli što se dogodilo, proveli su katalonskoga glasnika na magarcu kroz selo, uz porugu i ismijavanje. Pustili su ga niz uzu¹ tri puta te ga potom pogubili (Niemčić, 2011).

Jedan od prvih zapisa o pokladima na Lastovu datira s kraja 16. stoljeća. „Tako, 2. siječnja 1597. godine po naređenju kneza Frana Tudišija i njegovih časnih sudaca, glasonoša Stjepan izvještava da je s uobičajenih mjesta razglasio pučanstvu neka se u Pokladama suzdrži od izgređa i bučnih manifestacija, i upozorenje Kneza da će biti protjerani s otoka i dubrovačkog teritorija u trajanju od deset godina, a još k tome i kažnjeni novčanom globom od 150 perpera ukoliko dođe do nereda.“ O pokladnim priredbama napisao je u 18. stoljeću (1747. godine) herojsko–komičnu pjesmu "Poklad lastovski" dubrovački književnik Franatica Sorkočević koji je kneževao na Lastovu sredinom tog stoljeća. Lastovsku pokladnu dramu opisao je i prof. Melko Lucijanović („Slovinac" 17. siječnja 1877. godine)" (Službena internetska stranica Lastovskog poklada, 2018).

Upravo su od tih davnih vremena Lastovci ljubomorno čuvali i kroz zajedništvo tradicijski izvorno održavali, u lastovskom privatnom i javnom ponašanju, utvrđene običaje, norme ponašanja.

¹ Uza je konop dugačak 300 metara niz kojeg se spušta lutka Poklad .

Sljedeća najstroža običajna norma ponosno se odnosi na pokladarsko kolo koje izvide pokladari – oružana pratnja Poklada (lutke) i Lijepih maškari – jednom u Pretili utorak na Gornjoj luci i Dovcu.

Lastovski pokladni običaj kroz stoljeća je održavan neprekidno, promovirajući tako i snagu i zajedništvo Lastovaca.

Najstariji sačuvani opisi Lastovskog poklada zabilježeni su još u devetnaestom stoljeću. Naime, Institut za etnologiju i folkloristiku iz Zagreba je u svojoj dokumentaciji pohranio prijepisne rukopisne zbirke i to narodnih pripovijedaka iz biblioteke Baltazara Bogišića u Cavtatu. Originali navedenih pripovijedaka, kao i pjesama, poslovice i zagonetki te običaja nalaze se u Cavtatu, i to u fasciklima u kutiji broj 3. Isti prikazuju zapise koji su pisani različitim rukopisima te u različito vrijeme. U samome prijepisu Bogišićeve zbirke naglašava se kako se nastojalo uvesti ipak nešto reda tako da su priče grupirane prema zapisivačima, a djelomično i kazivačima. U navedenom se nalaze dva opisa Lastovskog poklada. Prvi od njih je najvjerojatnije zapisan od strane Luka Zore, i to bez naznake datuma, dok je drugi napisan od strane Melka Lucijanovića iz 1877. godine (Službena internetska stranica Lastovskog poklada, 2018).

Češki etnograf František Pospišil prvi je za kojega se zna da je filmskom kamerom zabilježio pokladarski ples mačevima. Pospišil je navodno boravio na Korčuli te na Lastovu 1924. godine. Tada je snimao kumpaniju u Blatu, morešku u Korčuli, a u Lastovu Pokladarsko kolo, kao i Balo pod liru. Ovdje je potrebno naglasiti kako nije prisustvovao te zabilježio, odnosno snimio cjelokupna tradicijska zbivanja, nego su za njegovu kameru plesali pokladari te kumpanjoli na Korčuli. Snimka je crno–bijela, bez tona i lagano ubrzana, ali se sve plesne figure mogu prepoznati.

To je za Lastovce bio izniman događaj pa su za potrebu snimanja izvan konteksta pokladnih zbivanja izradili i lutku Poklada. Na navedenoj snimci muškarci su u pokladarskim uniformama i s drvenim mačevima izvodili figure pokladarskog kola i to uz pratnju lire te barjaktara koji je nosio talijansku zastavu s obzirom da je u to vrijeme otok bio pod talijanskom upravom. Figure kola su gotovo jednake kao i danas i to uz nešto izmijenjen redoslijed.

Lastovski poklad spominje se i u rukopisnim zbirkama. Naime, u dokumentaciji Instituta za etnologiju i folkloristiku pohranjeno je čak pet rukopisnih zbirki iz sredine

20. stoljeća koje sadrže podatke o Lastovskom pokladu. Naime, zbirke autorski potpisuju tadašnji zaposlenici Instituta, a nastale su kao rezultat terenskih istraživanja dalmatinskih otoka. Lastovski poklad promatrao se i kasnije, točnije 1960. godine. Pokladna zbivanja na otoku Lastovu su tada službeno praćena od strane Nikole Bonifačića, Ivana Ivančana te Stjepana Stjepanova (Niemčić, 2011).

Za nezainteresiranog, kao i neobaviještenog promatrača, Lastovski poklad može se doimati kao određena povorka vrlo kićenih vojnika koja se nakon same pratnje po ulicama na magarcu skuplja pred crkvom na Dolcu² te započinje završno ludovanje. Upravo iz tog razloga potrebno je naglasiti temeljni značaj ove autentične pučke predstave koja se odigrava podijeljena u nekoliko slika na starinskog pozornici lastovskog amfiteatra iskićena starinskim kućama, crkvicama, kao i neobičnim fumarima. Ovdje se naglašava kako Lastovski poklad ne pripada narodnim manifestacijama koje su prepuštene hirovima mode ili duhu vremena. Riječ je o pučkome teatru koji je ostao autentičan unatoč određenim neminovnim inačicama i to jedinstven u svome žaru kao najvrjedniji biser otočne kulturne baštine.

Slikovit, kao i vrlo romantičan opis Lastovskog poklada dobiva se iz pera Lastovca Antuna Jurice. Poetičnost opisa otkriva sam senzibilitet autora, ponos i životnu povezanost s Pokladom, odnosno s povorkom kićenih vojnika te reprezentativnim sastavnicama pokladnih zbivanja na Lastovu.

Na blagdan Sv. Antuna, bez obzira o kojem se danu u tjednu radilo, održava se prvo balo. Upravo na tom prvom balu kapo sale³ pozdravlja sve prisutne mještane te posebne goste, kao što su načelnik općine, liječnik, svećenik, te tada najavljuje početak pokladnih običaja. Upravo od tog svečanog bala „grubim maskarama“ je omogućen dolazak i sudjelovanje u narednim zbivanjima.

Maškare tada sa svojim odabranim vođom, koji je na čelu i koji brine o redu, kao i o dobrom raspoloženju, redovito dolaze u salu na ples u manjim skupinama. Naglašava se kako vođa može biti muškarac, ali i žena, poželjno je da bude veseljak po prirodi te da je u mogućnosti prepoznavati svoje grube maškare. Iako se čini kako su maškare spontane i neovisne, one se pridržavaju svih nepisanih pravila te na taj

² Dolac je prostor u mjestu Lastovu koji se nalazi između matične crkve i osnovne škole, a na kojem se održava završna pokladna svečanost.

³ Kapo sale je osoba koja vodi organizaciju poklada i brine se da sve ide po planu.

način poštiju i njeguju vrijednost pokladnih običaja. Maskiranje može biti individualno i raznoliko, no svakako je izazov svakoj maskari da bude toliko dobro zamaskirana da je nitko u sali ne prepozna, zbog čega opravdava naziv „gruba maskara“.

Nakon toga slijedi skupna večera društva na Gospu Kandaloru, uz svirku lire i halekanje, odlazak povorke društva na Gornju luku⁴ radi najave događaja poklada. „Lira ili lijerica, tj. solistička gudačka glazbala koja uglavnom prate ples, a nešto rjeđe i pjevanje. Na otoku Lastovu se svira isključivo u pokladno vrijeme, a u današnje vrijeme za potrebe običaja se i izrađuje. Na blagdan Gospe Kandalore dana 2. veljače, lira izlazi sa svojim specifičnim i vrlo prodornim zvukom.

Na taj način prati sve važne trenutke i radnje Lastovskog poklada sve do Čiste srijede kada pokladna čarolija nestaje, a cijelo selo zapravo utihne, vrati se svojoj svakodnevnici. Na Gospu Kandaloru se ne pleše. To su pravila koja su se usmeno prenosila i s kojima žive generacija Lastovaca." (Niemčić, 2011:61). Na taj dan društvo okupljeno za večerom oko stola učvršćuje sve dogovore i zadatke koje su okosnica izvornog običaja. Jelovnik je večere ustaljen od davnina – lešo domaća janjetina popraćena najboljim vinom lastovskog težaka.

„U današnje vrijeme, s osnutkom Udruge, 2001. godine pokušavaju se odrediti, osvijestiti i zabilježiti mnoga pravila ne bi li buduće generacije što dosljednije čuvale i održavale tradiciju pokladnih zbivanja. Nekada su Lastovci jedni drugima pomagali i zajednički odlazili u polje kopat, a u pokladno vrijeme im je u tom napornom poslu pomagao i zvuk lire.

Toga dana okupi se nekoliko nemaskiranih pokladara i „idu na halekanje Pod kostanju”⁵ (Niemčić, 2011:61).

Halekanje je karakteristično uzvikivanje pokladnog uzvika „uvo“ tri puta za redom. To je tajanstveni uzvik kojem nitko ne zna objasniti značenje, ali je sastavni i neizostavni dio lastovskog pokladnog zbivanja“ (Niemčić, 2011:50).

⁴ Gornja Luka je mjesto u podnožju mjesta Lastova na kojem se maskare i pokladari okupljaju kako bi dočekali lutku Poklada pri cujanju.

⁵ Mjesto u selu – stablo na Gornjoj luci.

Povorka je predvođena sanaturom s lirom kojeg prati kapo sale, a slijede ih po dvojica maskiranih pokladara u paru. Sama se povorka dijeli u dvije temeljne skupine za pjevanje pjesme „Podiglo se malo četovanje“, a kapo izgovara svaki sljedeći stih pjesme, dok ga dvije skupine naizmjenice pjevaju uz pratnju lire. Pjevajući se potom ide prvo do Gornje luke i kamena gdje će se na Pokladni utorak vezati uza. Nadalje, prolazeći pored crkve Sv. Kuzme i Damjana, lira se prestaje svirati, a i pjesma utihne s obzirom da je nekada na tom mjestu bilo groblje. Također, lira utihne i pored kuća koje su u žalosti, u toj godini su pokopali svoga ukućanina te izostali iz uloga u pokladnim običajima. Po dolasku na Gornju luku povorka se zaustavi i uz pratnju lire jedna grupa viče „uvo“, potom druga, a naposljetku zajedno. Nastavlja se uz pjesmu do kuće „meštra od poklada“, gdje se zaustavlja te se na isti način haleka, odnosno uzvikuje „uvo“ i nastavlja povratak na salu.

Slika 3: Povorka pokladara kroz mjesto Lastovo

Izvor: Mrežna stranica Pokreta otoka. Dostupno na: <https://www.otoci.eu/event/lastovski-poklad-2018/>. Pristup: 11.09.2018.

„Nakon halekanja lira smije doći u salu i obavezna je pratiti sve reprezentativne sastavnice običaja do kraja pokladnih zbivanja. Ako blagdan sv. Kandalore „pada“ na dane bala, tada se ono pomiče na sljedeći dan, blagdan sv. Vlaha. Ranije, dok je bilo više društava u selu, društvo koje je dobilo čast i povjerenje za izradu Poklada, taj je dan pripremalo večeru u sali i išlo „halekati“. Za vrijeme pokladnih zbivanja, društvo je obavezno tri puta ići halekati: na Sv. Kandaloru, na Pretili četvrtak i u Pretilu nedjelju. Broj halekanja može biti i veći, vodeći naravno računa o poštivanju običaja.“ (Niemčić, 2011:60).

3.2. Povijest Lastovskog poklada

Lastovski poklad je stari lastovski običaj kojeg legenda spominje 1483. godine, a povezan je s opsadom Korčule od Katalana (Maura, napuljskih gusara). Po narodnoj predaji, Katalani su 1483. godine opsjeli Korčulu te na Lastovo poslali jednog izaslanika kako bi pozvao Lastovce na predaju. Kako se nakon dužeg vremena izaslanik nije vratio, Katalani se s vojskom i brodovljem uputiše prema Lastovu. Kada je stražar koji se nalazio na vrhu brda poviše sela uočio brodovlje, zaviče: „Kukuriku gornje selo, kukuriku donje selo! Eto idu Katalani, bit ćemo svi poklani!“ Žene, djeca i starci u strahu su napustili mjesto i zajedno sa svećenikom otišli u procesiju na brdo Hum te promatrali dolazak brodovlja moleći, dok su se muškarci pripremali za obranu otoka. Nastalo je veliko nevrijeme i zapuhao jaki lebić, potopio neke katalanske brodove, a ostali se okrenuše i pobjegoše natrag. Kada su Lastovci uvidjeli da je pogibelj prošla, uhitiše katalanskog izaslanika, stave ga na crnog magarca i provedu ga kroz selo uz porugu i ismijavanje. Rastegnuli su uzu i spustili ga tri puta niz nju, a poslije su ga odveli na Dolac gdje su ga živog zapalili.

Jedan od prvih pisanih tragova o Lastovskom pokladu datira iz 1747. godine kada je dubrovački knez Ivan Franjo Sorgona napisao jednu heroično-komičnu pjesmu o Lastovskom pokladu. Od tih davnih vremena sam običaj poklada kroz stoljeća trpio je mnoge promjene zavisno o vremenu u kojem se odvijao. U davnim vremenima nisu imali odore, tijekom vladavine Engleza imali su bijele hlače, a za vrijeme vladavine Austrije zabranjene su željezne sablje koje su zamijenjene drvenima. Tijekom vladavine Italije bilo je prisiljavanja da se pjeva na talijanskom jeziku.

Umjesto lovačkih pušaka kojima se pucalo prilikom „cujanja“, danas se prave i pucaju bombe (Službena internetska stranica Lastovskog poklada, 2018).

3.4. Lastovski govor kao jedan od najvažnijih elemenata Lastovskog poklada

Lastovski dijalekt spada u skupinu dijalekata čakavskog narječja. Čakavsko narječje jedno je od triju narječja hrvatskoga jezika, uz kajkavsko i štokavsko. Naziv potječe od upitne zamjeničke imenice "ča", genitiv najčešće "česa", koja se danas više ne govori na cijelom području čakavskog narječja: na najistočnijim čakavskim, a to je uz Korčulu upravo Lastovo, na čakavskom dijelu Pelješca i na mnogim odsjecima uskoga čakavskog obalnog pojasa govori se "što" (ili "šta"), a u Istri oko gornjeg toka Mirne i u dijelu čakavskih govora južno od Kupe "kaj" (Hrvatska enciklopedija, 2018).

Lastovski dijalekt još se naziva i jekavskočakavski dijalekt ograničen je danas samo na otok Lastovo. Starohrvatski "ě" daje "je" i u kratkim i u dugim slogovima, sa širokim zahvatom jotovanja. S obzirom na to da danas ovim govorom govori jako mali broj govornika, samo oni na otoku Lastovu, Josip Lisac uvrstio je lastovski govor u status jezične oaze (Lisac, 2009). Kako navodi Lisac, južnočakavski dijalekt oformljen je po prilici u 13. stoljeću kada je prijelazom zatvorenoga "e" u "i" dobiven ikavski refleks jata koji je glavna značajka toga dijalekta (Lisac, 2009).

Lastovski govor i Lastovski poklad u nekom su obliku simbioza, Lastovski poklad kao običaj, ima ključnu ulogu u očuvanju lastovskog govora, s obzirom na to da lastovskim govorom govori mali (a moguće i sve manji) broj govornika, a s druge strane, lastovski govor daje poseban, autentični pečat Lastovskom pokladu. Kako bi se dočarao lastovski govor, navest ćemo ovdje pjesmu "Lastovo najviše volim" autora Krista Kolende Kućarića (Kovačević, 2015) koja je napisana na izvornom lastovskom dijalektu, te u kojoj se spominju Pokladi.

Lastovo najviše volin

*Lastovo najviše volin
užance njegove stare
volin liru i Poklada.
Maškare i pokladare.*

*Volin kako moji stari,
jubav, vino,
pjesme stare,
volin zeje, volin blitvu
i napit se iz bokare.*

*Jer lastovski je običaj
Voljeti svoj zavičaj.*

(Kristo Kolende Kučarić)

Slika 4: Culjanje, veljača 2009.

Izvor: Internetska stranica instituta za etnologiju i folkloristiku. Dostupno na <http://www.ief.hr/>.

Pristup: 5.1.2019.

3.5. Legenda o Lastovskom pokladu

Prema samoj legendi, kao što je već navedeno, karneval je nastao u spomen na događaj kada su Katalonci napali Korčulu, a u isto vrijeme su poslali glasnika na Lastovo s porukom da se tamošnji narod preda bez borbe. Umjesto toga, mještani su se naoružali te su molili Svevišnjeg za pomoć. Pomoć je ubrzo došla i to u obliku oluje koja je uništila katalonske brodove. Glasnik je zatim uhićen te za sramotu proveden na crnom magarcu kroz selo pa ga se tri puta spustilo niz uže dugo 300 metara. Nekoliko generacija kasnije sačuvani su i prvi pisani dokazi o održavanju poklada na otoku Lastovu, a sam se običaj održao do današnjih dana. 2018. godine održan je 535. Lastovski poklad.

U slučajevima ranijeg Uskrsa, Lastovski poklad može započeti i nešto prije. Svakako, tu je još nekoliko vrlo bitnih dana kao što je blagdan Svijećnice, Pretile subote, Pretile nedjelje, Pretilog ponedjeljka i samog Poklada, odnosno utorka prije Pepelnice kada se spaljuje Poklad (lutka). Pokladni utorak je najsvečaniji dan. Tada se okupljaju svi pokladari i lijepe maškare te svi zajedno kreću u mimohod pjevajući određene pjesme: „Izašla je zelena naranča“, „Pjesma kralja Vladimira“ i dr. Složno u povorci jedni iza drugih, istim smjerom, ali se ne smiju sresti sve do samog kraja poklada.

Prije toga, Poklad se spušta na uže s vrha brda do dna sela, što se naziva "culjanje". Poklad se "culja" tri puta i to uz pucanje dimnih bombi koje se nalaze na njemu pričvršćene za čizme. Prvi put pukne pet, drugi sedam, a treći, posljednji put, devet bombi. Sve prati ples pokladarskog kola koji se pleše i na kraju dana na Dolcu, gdje se svi susreću prilikom paljenja Poklada. Na kraju slijedi prava zabava i ples uz pjevanje do ranih jutarnjih sati.

Iz knjige Lastovski poklad: plesnoetnološka studija navodi se tekst pokladarske pjesme „Zelena naranča“ koja se pjeva tijekom mimohoda pokladara i lijepih maskara kroz selo.

Izašla je zelena naranča

*Izišla je zelena naranča.
Iza mira od bijelog grada.
Lijepa mi je roda urodila,
Lijepa roda tri ljute naranče.
Trga mi je Mare, lijepa Mare,
Prvu Mare ku je otrgala,
Tu i šalje gradu Dubrovniku
A njoj grade od zlata jabuku.
Na temu mu Mare zahvalila:
„Hvala tebi grade Dubrovniče,
Hvala tebi na jabuci zlatnoj
Ne znaš grade što je za djevojku“*

*Drugu Mare ku je otrgala,
Tu je šalje duždu od Mletaka
A njoj dužde tanahnu galiju.
Na temu mu Mare zahvalila:
„Hvala tebi dužde od Mletaka
Ne znaš, dužde, što je za djevojku.“
Treću mare ku je otrgala,
Tu si šalje gradu Carigradu
A njoj grade konja i deliju.
Na temu mu Mare zahvalila:
„Znadeš grade što je za djevojku.“*

Slika 5: Povorka pokladara 2012.

Izvor: Internetska stranica instituta za etnologiju i folkloristiku. Dostupno na: <http://www.ief.hr/>.

Pristup: 5.1.2019.

3.6. Organizator poklada i Statut Lastovskog poklada

Organizator Lastovskog poklada je Pokladarsko društvo, danas okupljeno u Udrugu Lastovski poklad sa sjedištem na otoku Lastovu, na adresi Dolac 3. Udruga na temelju članka 11. Zakona o udrugama (Narodne novine br. 88/2001), na temelju odluke Osnivačke skupštine Udruge na sjednici održanoj 5. travnja 2009. godine, donosi Statut Udruge Lastovski poklad (Službene internetske stranice Lastovskog poklada, 2018).

Prema Statutu, pokladni običaj Lastovski poklad održava se isključivo u mjestu Lastovu. Članom Udruge može postati svaka osoba kojoj je barem jedan od roditelja podrijetlom Lastovac, kao i svaka osoba starija od 18 godina koja ima prebivalište na otoku Lastovu, koja voli i poštuje običaje Lastovskog poklada te je voljna aktivno raditi i surađivati u društvu, poštovati Statut i njegove odredbe (Službene internetske stranice Lastovskog poklada, 2018).

Nadalje, prema Statutu, Udruga može usvajati svoje ustrojstvene oblike, sekcije i sale, a sve u duhu Statuta i drugih akata Udruge. Sale se mogu osnivati i djelovati samo za vrijeme trajanja pokladnog običaja, a, ukoliko ih ima više, moraju poštovati pravila običaja i ovog Statuta kao i ostalih akata Udruge. Udruga je obavezna, u slučaju neotvaranja „sale“, otvoriti „salu“ i organizirati sve pokladne običaje (Službene internetske stranice Lastovskog poklada, 2018). Statut također određuje da će Udruga, zbog posebnog značenja uloge Lastovskog poklada u ukupnom kulturnom i povijesnom životu otoka Lastova, Općinskom vijeću Općine Lastovo dati na potvrđivanje ovaj Statut i druge akte koje će donijeti ova Udruga, a koji će detaljno i iscrpno propisivati redoslijed i pravila ponašanja za vrijeme trajanja običaja Lastovskog Poklada od okupljanja društva, formiranja „sale“ do Čiste srijede (Službene internetske stranice Lastovskog poklada, 2018).

Prema službenom opisu Lastovskog poklada u Statutu Udruge Lastovski poklad, „usprkos svim promjenama i teškim vremenima kroz koje su Lastovo i Lastovski poklad prošli, Lastovci su ljubomorno čuvali, oplemenjivali i sačuvali običaj Lastovskog poklada, prenoseći ga s naraštaja na naraštaj. Danas s ponosom možemo reći da imamo jedan od vrijednijih običaja u Republici Hrvatskoj, što potvrđuje i činjenica da je 17. siječnja 2008. godine Ministarstvo kulture Republike Hrvatske proglasilo Lastovski poklad nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske i stavilo ga pod svoju zaštitu. U skladu s tim, skupina mještana otoka Lastova, zaljubljenika u Lastovski poklad, svjesna vrijednosti ovog jedinstvenog običaja, odlučila je osnovati dobrovoljnu Udrugu Lastovski poklad." (Službene internetske stranice Lastovskog poklada, 2018).

Slika 6: Spuštanje lutke Poklad niz „uzu“

Izvor: Mrežna stranica Pokreta otoka. Dostupno na: <https://www.otoci.eu/event/lastovski-poklad-2018/>. Pristup: 11.09.2018.

3.7. Dijelovi Lastovskog poklada

3.7.1. Pretili četvrtak

Društvo pokladara zaduženo je zadnji četvrtak poklada za izradu lutka Poklada, kao i za culjanje, odnosno ide se drugi puta zahalekati Pod kostanju. Upravo se tog dana moraju znati svi sulari (terase) na kojima će pokladari i „lijepe maskare“ balati na Pokladni utorak. Kapo sale do Pretilog četvrtka ima vrlo bitnu obvezu - mora obići sve kuće koje će u utorak primiti i ugostiti obje povorke (i pokladare i „lijepe maskare“). Pri tome se s domaćinom dogovara suradnja.

Pokladarsko društvo je to koje predlaže sulare na kojima bi željeli plesati vodeći se pravilom da pokladari moraju obići cijelo selo, dok odabrani sular mora biti vidljiv i nenatkriven. Zanimljiva stavka je da se iz godine u godinu ponavljaju isti sulari s obzirom da domaćini koji jednom prime pokladare, u većini ih slučajeva nastavljaju primiti i svaki sljedeći put, osim u iznimnim situacijama kao što su teške bolesti ili pak smrt u obitelji. U tom slučaju, kada prođe vrijeme žalovanja, ponovno se ide u istu kuću ukoliko postoji dobra volja domaćina.

Ako se pak otkaže gostoprimstvo bez valjanog razloga, u tu kuću se više ne dolazi. Nadalje, ukoliko domaćini koji do sada nisu primali povorke pozovu pokladare i lijepe maskare, a njihovi sulari zadovoljavaju sve potrebne uvjete, tada društvo ne smije odbiti poziv. Iako su domaćini vrlo često isti kao i godinu ranije, kapo ipak mora na poziv sve obići i zatražiti dozvolu za dolazak pokladara i lijepih maskara.

S obzirom na to da je primanje i ugošćavanje velikog broja ljudi vrlo ozbiljna obveza te od domaćina zahtjeva fizički i financijski napor, Udruga Lastovski poklad financijski pomaže domaćinima. Posljednjih godina kroz takve kuće prođe na Pokladni utorak do 150 ljudi. Ponegdje se nude vino, sokovi, kolači, suhomesnati proizvodi ili pak sve navedeno. Zanimljiva činjenica govori kako su ljudi najbolje ugošćeni u kući kapa s obzirom da on, po svojoj časnoj ulozi, mora i malo više dati.

3.7.2. Pretila nedjelja i „male maškare“

Nakon Pokladne subote, kada se organizira samo uobičajeno balo, odnosno ples, Pretila nedjelja je pokladni dan posvećen dječjim maškarama. Poslijepodne se organizira maskenbal za djecu, a na putu do sale (dvorane) u kojoj se maskenbal održava, djeca, odnosno „male maškare“, u svojim pokladnim kostimima i u društvu roditelja, odgojitelja i učitelja, obilaze selo i ulaze u kuće gdje ih ljudi daruju i časte, uglavnom slatkišima. Ples koji se održava u dvorani nakon toga traje sve do navečer.

Prema Statutu Udruge Lastovskog poklada, djeca, ako žele, mogu napraviti svoga Poklada „i culjati ga, ali ne s Pokladareve grže“ i ne na „uzi od Poklada“, a ne smiju niti "praviti i pucati bombe" (Niemčić, 2011). Navečer, nakon dječjeg plesa, održava se ponovno ples za odrasle, ali bez maski. „Otkriva se“ i kapo sale (osoba koja vodi organizaciju poklada i brine se da sve ide po planu).

Slika 7: Povorka „malih maškara“

Izvor: Mrežna stranica Pokreta otoka. Dostupno na: <https://www.otoci.eu/event/lastovski-poklad-2018/>. Pristup: 11.09.2018.

3.7.3. Pretili ponedjeljak

Središnja figura pokladnog običaja jest lutka Poklada koja predstavlja katalanskog glasnika kojeg se prema legendi kaznilo. Upravo s izradom lutke počinju završni običaji lastovskog poklada. U ponedjeljak već u 8 sati ujutro počinju prepreme za vrhunac pokladnih zbivanja u utorak. Dok žene po kućama završavaju svoje kostime i glačaju pokladarske uniforme, ispred sale⁶ se okuplja nekoliko pokladara odjevenih u skavodnevnu odjeću, oficir⁷ iz povorke lijepih maskara također u civilu, sanatur⁸, djeca i kapo sale⁹. Okupljeni prvo kreću po magarca bez pjesme, ali u zvuke lire. Jedno dijete vodi magarca za njime ide sanatur uz svirku lire zajedno s ostatkom povorke odlaze po prlinu¹⁰. Prlina se kopa na točno određeno mjesto, u dnu sela nasuprot groblja ispod jedne masline. Upravo zbog toga što je tamo zemlja najmekša kako kažu pokladari (Niemčić, 2011:81).

Slika 8: Kopanje prline

Izvor: Internetska stranica instituta za etnologiju i folkloristiku. Dostupno na: <http://www.ief.hr/>.

Pristup: 5.1.2019.

⁶ Sala je dvorana, prostor u kojoj se održava večernji ples i ostali protokoli pokladnog običaja

⁷ Oficir ili general je vođa lijepih maskara.

⁸ Sanatur je svirač lire.

⁹ Kapo sale je osoba koja vodi organizaciju poklada i brine se da sve ide po planu.

¹⁰ Prlina je zemlja koja se stavlja u Pokladove čizme.

Kad napune dvije vreće zemlje te natovare prlinu na magarca, povorka kreće po krojača i maretijal za izradu lutke. Za to vrijeme u sali su se već okupili meštar od bombi i njegovi pomoćnici. Od dolaska u dvoranu pa sve do ručka lira neprestalno svira, a svirači se izmjenjuju. Nastoji se dati prilika i čast mlađoj generaciji da pokažu što su naučili te da svim srcem zasviraju. U dvorištu za to vrijeme ostali pripadnici društva pripremaju bombe, petarde koje će Pokladu visjeti o nogama prilikom spuštanja niz konop na sutrašnji dan.

Istovremeno meštar od Poklada s dvojicom pomoćnika izrađuje Poklada od pjeve (žita, klasa i zobi) i tvrde ribarske mreže malog oka od 10 mm. Meštar je glavni i nitko se ne miješa u njegov posao jer je on odgovoran za izradu Poklada. Na gotovu lutku se prvo oblači bijela košulja i gaće od nekog čvršćeg materijala. Na gaće se prišivaju crne čizme koje se pune olovom i prlinom. Čizme se važu da bi bile jednake težine, do 7 kg svaka zbog ravnoteže i stabilnosti Poklada. Nakon što je dovršen ponovno se uzvikom „uvo“ obznanjuje mještanima da je sve spremno za sutrašnji dan.

Slika 9: Izrada lutke Poklad

Izvor: Internetska stranica instituta za etnologiju i folkloristiku. Dostupno na: <http://www.ief.hr/>.

Pristup: 5.1.2019.

Nadalje, na pretili ponedjeljak nema večernjeg bala budući da se na taj dan održava običaj koji se naziva kupljenje jaja. Ovaj običaj odnosi se na brojne skupine mladića i djevojaka koji se odijevaju u grube maskare te tako odjeveni prolaze kroz selo i obilaze kuće pjevajući „Kuma jaje, kuma jaje, daj nam jedno jaje“. Nakon otpjevanе pjesme domaćin im daje jaje (ili nekoliko njih, ovisno o tome koliko može). U kućama koje obilaze zadržavaju se kratko vrijeme, a domaćini ih počaste i zajedno s njima se vesele. Važno je spomenuti da sve maskirane skupine kreću tek nakon što krene skupina grubih maskara s lirom, a koju čine pokladari koji će na sutrašnji dan biti u povorci. Ona prolazi onim istim putem kojim će na pokladni utorak prolaziti i obilazi one kuće koje će se posjećivati tog dana (Niemčić, 2011: 87).

Slika 10: Kupljenje jaja

Izvor: Internetska stranica instituta za etnologiju i folkloristiku. Dostupno na: <http://www.ief.hr/>.

Pristup: 5.1.2019.

3.7.4. Pokladni utorak

Pokladni utorak dio je pokladnog zbivanja kada se pojavljuju „lijepe maskare“ i pokladari te kada pokladno zbivanje doseže svoj vrhunac. Tog dana u godini malo tko radi. Ljudi uglavnom uzimaju slobodan dan ili rade samo do 10 sati ujutro. Crkveni sat umjesto u podne zvoni u 11 sati, i to je Lastovcima znak za ručak, a pokladarima oblačenje odore. U osam sati ujutro u dvorani se okupljaju „kapo sale“ i nekolicina pokladara, a svira se i lira (tradicijski instrument na Lastovu). Kapo sale je osoba koja vodi računa o organizaciji poklada. On je odgovoran za red i disciplinu te za poštivanje redoslijeda običaja. Tu ulogu mu dodjeljuje Društvo pokladara koje broji 100 do 150 članova i koje ga je dužno slušati, poštivati ga i pomagati mu.

Obično je kapo sale stariji čovjek od 60-ak godina i ta mu je uloga doživotna ili dok sam ne zatraži nasljednika. Uz zvuke lire odlaze po „uzu“ domaćinu koji je čuva cijelu godinu. Uzu zatim nose do Novog puta, gdje je, i dalje uz zvuke lire, mažu sapunom kako bi pokladna lutka – Poklad, lakše klizio. Jedan kraj nose na Pokladovu "gržu" (vrh brda), a drugu spuštaju na Gornju luku (dno sela kamo se spušta pokladna lutka). Čim se uza razapne, više se tri puta „uvo“ (tajanstveni uzvik koji se širi selom i prati sve važnije trenutke pokladnog običaja, a nitko ne zna točno rastumačiti njegovo značenje) (Lozica, 1997:46).

Slika 11: „Culjanje Poklada“

Izvor: Internetska stranica TZ Lastovo. Dostupno na: <https://tz-lastovo.hr/dogadanja-na-lastovu/lastovski-poklad/>. Pristup: 11.09.2018.

Istovremeno, po kućama se iz starih škrinja vade uniforme pokladara. Muškarci se oblače, a žene im pomažu; najčešće majke odijevaju sinove, čak i one koji su već oženjeni, a bake odijevaju unuke, dok im pri tome pomažu snahe koje na taj način uče kako će odijevati svoje sinove. Nakon što se muškarci odjenu, na red dolaze žene koje sudjeluju u povorci kao „lijepe maskare“. Po dvije žene su jednako odjevene, najčešće prijateljice ili rođakinje, a kostim koji nose smišljaju same i uglavnom se nosi samo za Pokladni utorak (Niemčić, 2011:18).

Slika 12: Povorka „lijepih maskara“

Izvor: Internetska stranica TZ Lastovo. Dostupno na: <https://tz-lastovo.hr/dogadanja-na-lastovu/lastovski-poklad/>. Pristup: 11.09.2018.

Slika 13: Završna svečanost na Dolcu

Izvor: Internetska stranica TZ Lastovo. Dostupno na: <https://tz-lastovo.hr/dogadanja-na-lastovu/lastovski-poklad/>. Pristup: 11.09.2018.

3.7.5. Lančani ples na Lastovu i fenomen „lijepih maskara“

Lančani plesovi su tradicionalni plesovi s unaprijed smišljenom koreografijom i većim brojem plesača, najčešće s mačevima, ali i rupčićima; s mačevima plešu muškarci, s rupčićima žene. Prema povjesničarima plesa, rupčići su zapravo supstitut za mačeve (Niemčić, 2011:18). Lančani plesovi su poznate kumpanije, kakve imamo na otoku Korčuli, primjerice.

U okviru Lastovskog poklada izvode se dvije vrste lančanog plesa - pokladarsko kolo s mačevima i lančani ples s rupčićima koji izvode „lijepe maskare“. Ovo je posebnost Lastovskog poklada s obzirom na to da lančane plesove uglavnom izvode muškarci jer su to inicijalno bili plesovi cehovskih udruženja (Niemčić, 2011:22). Stoga je lančani ples lastovskih lijepih maskara jedinstven po tome što je isključivo ženski. Međutim, o njemu nema dovoljno izvora, kako navodi i Niemčić: „Zanimljivo je da se istraživači plesa i običaja nisu dosada osvrnuli na fenomen jedinoga ženskog lančanog plesa u nas. Kolo lijepih maskara nigdje se u literaturi ne ističe kao nešto neobično i važno. Doista čudi da je istraživačima koji su ga pouzdano vidjeli, ostalo nevidljivo i neprepoznato" (Niemčić, 2011:24).

Slika 14: Lančani ples pokladara

Izvor: Internetska stranica instituta za etnologiju i folkloristiku. Dostupno na: <http://www.ief.hr/>.

Pristup: 11.09.2018.

Slika 15: Stare slike lančanog plesa na Lastovu

Izvor: Internetska stranica instituta za etnologiju i folkloristiku. Dostupno na: <http://www.ief.hr/>.

Pristup: 11.09.2018.

Nadalje, Niemčić ističe kako se čak ni u relativnoj recentnoj monografiji o Lastovu, „Lastovo kroz stoljeća“ (2001.), autora Antuna Jurice (rođeni Lastovac koji se bavi istraživanjima svog otoka te je i sam sudjelovao u Lastovskome pokladu), gdje se dosta spominje i opisuje Lastovski poklad, ne posvećuje dovoljno pažnje lančanom plesu „lijepih maskara“, iako im je Društvo pokladara u prijedlogu Statuta posvetilo „mnogo više pažnje i redaka“ (Niemčić, 2011:24).

„Lijepim maskarama“ posvećen je tekst u sklopu rukopisne zbirke Instituta za etnologiju i folkloristiku iz 1977. godine kojoj je sabrana građa Josipa Miličevića koju je prikupio na Lastovu godine 1965., a u sklopu zbirke nalazi se i tekst profesora Borislava Lucijanovića koji govori, također vrlo kratko, o lijepim maskarama: „U „lijepim maskarama“ oblače se samo ženske. One prate pokladare u nekoj udaljenosti, a tek im se onda pridruže (na Dolcu, op. a.). Svaka maskara nastoji da se što ljepše obuče i zbilja se vidi kako gotovo sve imaju jedan izvanredan dobar smisao za lijepo oblačenje. Neki misle da one predstavljaju zarobljene turske bule koje uvijek prate dva pokladna stražara. Za vrijeme kola, robinje se pridruže pokladarima u znak veselja što su oslobođene“ (Niemčić, 2011:31).

Više o kritičkom osvrtu na pisanu građu o Lastovskom pokladu i nedostatnim opisima „lijepih maskara“, Niemčić donosi u članku „Tragom nevidljive plesačice“,

gdje između ostaloga navodi: „Postavlja se pitanje kada su zapravo lijepe maskare i njihova povorka postale sastavni dio lastovskog poklada? Kada su žene na Lastovu počele plesati svoj lančani ples s rupčićima? Je li to utjecaj izvana, odnosno, je li njihovo kolo prenijeto na Lastovo neovisno o muškomu lančanom plesu s mačevima? Ili su pak ples tradicionalnih muških društava, ako prihvatimo teoriju Richarda Wolframa, prema kojoj je lančani ples s mačevima ples tradicionalnih muških društava žene prilagodile (Niemčić, 2011) te umjesto mačeva upotrijebile rupčiće pa tako preuzele i modificirale već postojeći lančani ples na Lastovu?“ (Niemčić, 2002).

Autorica djelomično objašnjava ovo izoliranošću otoka Lastovu te činjenicom da su žene vrlo rijetko napuštale otok te su spoznaje i informacije iz svijeta donosili uglavnom muškarci, a zbog dugih i čvrstih veza s Dubrovnikom kao upravnim i crkvenim središtem, donekle je prihvatljiva Ivančanova pretpostavka (Niemčić, 2011) o prihvaćanju muškog lančanog plesa s mačevima na Lastovu preko Dubrovnika. Iako je pisao o mačevnim i lančanim plesovima u Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji, nije se detaljnije bavio fenomenom lančanog plesa „lijepih maskara“ (Niemčić, 2002).

3.8. Lastovski poklad danas

Kultura nekog naroda, odnosno nematerijalna baština, jest ta koja objedinjuje sve elemente tradicije, s obzirom da se radi o običajima s kojima su svi pojedinci upoznati, a prenose se „s koljena na koljeno“. Poklade su stoga dio narodne kulture, dio identiteta zajednice, a samim time vezane su kako uz prošlost tako i uz budućnost određenog naroda (Vukšić, 2005:95)

Slika 16: „Lijepe maškare“ i mali pokladar

Izvor: Autorica rada

Slika 17: Završna svečanost na Dolcu

Izvor: Internetska stranica TZ Lastovo. Dostupno na: <https://tz-lastovo.hr/dogadanja-na-lastovu/lastovski-poklad/>. Pristup: 11.09.2018.

Slika 18: „Lijepe maškare“

Izvor: Fotograf Stjepan Tafra

3.9. Lastovski poklad kao primjer primjene kulturne baštine u radu s djecom

Kulturna baština koja se prenosi na buduće naraštaje važan je element identiteta, osjećaja pripadnosti mjestu, narodu, kulturi. Pokladni običaji, kao vitalna i specifična vrsta kulturne baštine, na poseban način igraju tu važnu ulogu, stoga je važno da se ti običaji čuvaju i prenose jer su pravo bogatstvo informacija, emocija, povijesti... U radu s djecom, narodni običaji, pa tako i ovi pokladni, koji su u fokusu ovoga rada, mogu se upotrijebiti na brojne načina, a svakako je najvažnije da se upotrijebe na pravi način, odnosno na način koji će djeci prenijeti suštinu ovog posebno običaja tako je ona razumiju, shvate i zavole.

O tome kako točno djeci predstaviti pokladne običaje i kako kulturnu baštinu implementirati u rad s djecom trebaju promišljati i usuglasiti se stručnjaci – djelatnici osposobljeni i educirani za rad s djecom, pedagozi, psiholozi.

Za potrebe ovoga rada, intervjuirana je tako prof. dr. sc. Hicela Ivon¹¹, za vrijeme boravka na Lastovu, tijekom sudjelovanja na radionici pod nazivom "Svako dijete ima pravo znati svoju kulturnu baštinu" u sklopu LUZ festivala, u lipnju 2018..

Na pitanje o tome kako Lastovski poklad, kao običaj, odnosno kulturna baština, utječe na sadašnjost te kakva je njegova uloga i kolika je njegova važnost, rekla je sljedeće:¹²

„Mjesto odrastanja, kultura i lokalna zajednica u kojoj djeca odrastaju imaju najveću važnost i utjecaj na živote, učenje i razvoj identiteta djece. Mjesto odrastanja djeteta, njegove društvene i kulturne poveznice, mogu oblikovati živote djece, učvrstiti osjećaj identiteta, socijalnih veza i produbiti njihovo razumijevanje o svijetu u kojem žive. Iz tih je razloga neophodno da ljudi iz lokalne zajednice ulaze u vrtić i školu, kao i da djeca iz vrtića i škole sudjeluju u životu lokalne zajednice, s njima organiziraju i obilježavaju kulturne i druge važne događaje vezane za povijest i tradiciju svoga mjesta življenja. U tim prigodama potičemo razvoj svijesti o pojmovima poput vrijedno, lijepo, tradicionalno, posebno, raznoliko, održivo, zajedničko, baština.“

Ivon je istaknula da će se „upoznavanjem duhovnih vrijednosti u običajima, religiji, tradiciji koji naglašavaju važnost odnosa između ljudi i prirode, između fizičkog i nefizičkog, između racionalnog i intuitivnog i između prošlih i sadašnjih generacija, pružit djeci bogata znanja koja se mogu korisno primijeniti i na rješavanje suvremenih problema, kao što su briga za okoliš ili rješenja u odnosu na razlike i konfliktne situacije“¹³.

¹¹ Pregled radova prof. dr. sc. Hicela Ivon. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/pregled/znanstvenici/148425>. Pristup: 12.10.2018.

¹² Intervju je napravila autorica rada 23.06.2018. U izvornom obliku prikazan je u Prilogu 1. ovog rada.

4. ZAKLJUČAK

Tradicija, kao i običaji, sastavni su dio kulture svakog pojedinog naroda i to neovisno radi li se o običajima koji su vezani uz blagdane koji se svake godine održavaju u isto vrijeme ili se pak radi o životnim običajima koji su vezani uz neki događaj u životu.

Poklade predstavljaju nematerijalnu baštinu koja ne podrazumijeva samo običaje, nego zanat, jezik, ples i slično. Vidljivo je kako nematerijalnoj baštini zapravo pripadaju i elementi za koje ljudi nisu niti svjesni da su dio običaja, tako i poklade. Nematerijalna kulturna baština podložna je promjenama, s obzirom da se ne radi o predmetu koji se može sačuvati od vanjskih utjecaja. Upravo se navedeno vidjelo i na primjeru poklada koje su se vremenski mijenjale.

Nematerijalna baština, a samim time i poklade, su živa baština, odnosno baština koja se stalno mijenja. Upravo su ljudi ti koji nesvjesno preuzimaju dijelove, tj. pojedine običaje koji vremenom postaju dio njihove kulture. Naglašava se koliko je sama kulturna baština bitna, kako za pojedinca, tako i za mjesto zbog očuvanja samih običaja, što je od ključne važnosti za očuvanje tradicije. Pokladni običaji, pa tako i Lastovski poklad, koji je u mnogočemu jedinstven, stoga predstavljaju iznimnu vrijednost.

U radu s djecom i mladima nebrojene su mogućnosti kojima se mogu interpretirati usmene legende i općenito elementi te sadržaji usmene zavičajne baštine s ciljem njegovanja kulturne baštine, ali i upoznavanja svoje povijesti i identiteta. Nerijetko, priče i običaji iz kulturne baštine donose i nove spoznaje, a imaju i edukativni karakter.

Lastovski poklad, kao jedan od najpoznatijih pokladnih običaja u Hrvatskoj, vitalan je i važan dio hrvatske usmene zavičajne baštine te je također zahvalna građa za interpretaciju i upoznavanje. Ovaj običaj, bogat u svojoj formi i sadržaju, ima elemente glazbe, plesa, društvene kritike, mitologije, priča (književnosti), odnosno legendi i dr., što mu daje posebnu vrijednost i značaj, ne samo u edukacijskom smislu, nego i u društvu općenito.

Zbog svega već navedenoga, lastovski pokladni običaj karakteristično i snažno odražava zajedništvo svih otočana kroz stoljeća. Upravo to zajedništvo i snaga koja se očituje u završnom plesu na Dolcu, briše generacijske granice, ali i sve ostale društvene kontradiktorne spone te predstavlja trenutak koji na najbolji mogući način prikazuje održivost otoka kroz vremena. Trenutak je to koji povezuje sve Lastovce koji žive na samom otoku, ali i one koji se nalaze po svijetu, a osjete snagu zajedništva, kao i promatrače koji se sigurno na ovoj pozornici nisu zatekli slučajno.

Uz zvuk lire te ples pokladara i lijepih maskara, u samoj završnici isprepliće se i zvuk crkvenih zvona koji uz „Zdravu Mariju“ oglašavaju kraj vrhunca zabave. Na kraju zabave, na licima pokladara i „lijepih maskara“ pojavi se i suza u oku, oni su dirnuti u srce jer vole svoga Poklada. Katalonski glasnik, u legendi već od davnina, postao je njihov, a predstavlja simbol njihove snage i njihovoga zajedništva.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. BELAJ, V. (1998.) *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*. Zagreb: Golden marketing.
2. CAREK, R. (2006). *Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga*, Informatica museologica, Vol. 35, No. 3-4.
3. CUKROV, A. (2016). *Istočnojadranska obala – čuvarica glazbene i plesne tradicije Hrvata*. Vjesnik Istarskog arhiva, Vol. 22 No. 6.
4. HORJAN, G. (2006). *Regionalni razvoj i nematerijalna baština*, Informatica museologica, Vol. 35, No. 3-4.
5. Hrvatski karnevalist (2011.) *Godišnjak Hrvatske udruge karnevalista*. Senj: Hrvatska udruga karnevalista.
6. JURICA, A. (2001). *Lastovo kroz stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska Lastovo.
7. KOVAČEVIĆ, T. (2015) *Običaji, virovanja i jezik otoka Lastova*. Diplomski rad. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Odsjek za hrvatski jezik i književnost.
8. LISAC, J. (2009) *Južnočakavski dijalekt i njegov leksik*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 5, No. 5.
9. LOZICA, I. (2006). *Pust. Kratka povijest i društvena uloga pokladnih običaja*. Mošćenički zbornik 3.
10. LOZICA, I. (1997). *Hrvatski karnevali*. Zagreb: Golden marketing.
11. MATVEJEVIĆ, P. (1987). *Mediteranski brevijar*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
12. MRVOŠ, B. (2012) *Poklade kao zrcalo katoličke moralnosti u staroj kajkavskoj književnosti*, Kroatologija, Vol. 3, No. 2.
13. NIEMČIĆ, I. (2011). *Lastovski poklad*, Plesno-etnološka studija, Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
14. NIEMČIĆ, I. (2002) *Tragom nevidljive plesačice*. Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, Vol. 39, No. 2.
15. POLOŠKI VOKIĆ, N. i sur. (2011). *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada*, Zagreb: MEP.
16. SIMONIĆ, P. (2007.): *Utilisation of Carnival: Case of north-eastern Slovenia*. Beograd: Editorial board of IEA.

17. *Rječnik hrvatskoga jezika* (2001). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

18. VUKŠIĆ, A. M. (2002). *Suvremenost, tradicija i sjećanje*. Narodna umjetnost, Vol. 42, No. 2.

19. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Republike Hrvatske, Narodne novine 44/17.

Mrežni izvori:

20. Grad Samobor: Fašnik. Dostupno na: <https://www.samobor.hr/fasnik>. Pristup: 09.09.2018.

21. Hrvatska enciklopedija: Svjetska prirodna i kulturna baština. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59130>. Pristup: 26.08.2018.

22. Hrvatska enciklopedija: Poklade. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49035>. Pristup: 11.09.2018.

23. Hrvatska enciklopedija. Čakavski govor. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=13143>. Pristup: 18.10.2018.

24. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Upisana dobra Republike Hrvatske na UNESCO-vom Popisu svjetske baštine. Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4642>. Pristup: 08.09.2018.

25. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Kulturna baština. Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> Pristup: 08.09.2018.

26. Ministarstvo kulture: Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara. Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650> Pristup: 09.09.2018.

27. UNESCO: Covention for the safeguarding of the intagible cultural heritage. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> Pristup: 08.09.2018.

28. Popis svjetske baštine na službenim mrežnim stranicama UNESCO-a. Dostupno na: <http://whc.unesco.org/en/list/> Pristup: 08.09.2018.

29. Službena internetska stranica Riječkog karnevala. Dostupno na: http://www.rijecki-karneval.hr/povijest_karnevala Pristup: 26.08.2018.

30. Službene internetske stranice Lastovskog poklada: Statut Udruga Lastovski poklad. Dostupno na: <http://www.lastovski-poklad.hr/stranice/statut.html> Pristup: 02.09.2018.

PRILOZI

Prilog 1. Intervju s prof. dr.sc.Hicela Ivon

Mjesto i datum intervjuja: Lastovo (LUZ FESTIVAL), 23. lipnja 2018.

Autor: Antonela Hropić

INTERVJU

PITANJE (AUTORICA RADA): Kako Lastovski poklad, kao običaj, odnosno kulturna baština, utječe na sadašnjost te kakva je njegova uloga i kolika je njegova važnost?

ODGOVOR (PROF. HICELA): Mjesto odrastanja, kultura i lokalna zajednica u kojoj djeca odrastaju imaju najveću važnost i utjecaj na živote, učenje i razvoj identiteta djece. Mjesto odrastanja djeteta, njegove društvene i kulturne poveznice, mogu oblikovati živote djece, učvrstiti osjećaj identiteta, socijalnih veza i produbiti njihovo razumijevanje o svijetu u kojem žive. Iz tih je razloga neophodno da ljudi iz lokalne zajednice ulaze u vrtić i školu, kao i da djeca iz vrtića i škole sudjeluju u životu lokalne zajednice, s njima organiziraju i obilježavaju kulturne i druge važne događaje vezane za povijest i tradiciju svoga mjesta življenja. U tim prilikama potičemo razvoj svijesti o pojmovima poput vrijedno, lijepo, tradicionalno, posebno, raznoliko, održivo, zajedničko, baština.

PITANJE (AUTORICA RADA): Koja se znanja, vještine i sl. mogu djeci prenijeti kroz rad u kojem se koriste elementi kulturne baštine?

ODGOVOR (PROF. HICELA): Upoznavanjem duhovnih vrijednosti u običajima, religiji, tradiciji koji naglašavaju važnost odnosa između ljudi i prirode, između fizičkog i nefizičkog, između racionalnog i intuitivnog i između prošlih i sadašnjih generacija, pružit djeci bogata znanja koja se mogu korisno primijeniti i na rješavanje suvremenih problema, kao što su briga za okoliš ili rješenja u odnosu na razlike i konfliktne situacije.

PITANJE (AUTORICA RADA): Koja je Vaša poruka svima onima koji se bave istraživanjem kulturne baštine i implementacijom iste u radu s djecom?

ODGOVOR (PROF. HICELA): Da bi sačuvali svoju baštinu i odgojili budućeg baštinika, moralna je obveza nas odraslih ne zanemarivati dragocjena obilježja svojih tradicija.

POPIS SLIKA

Slika 1: Geografski prikaz južnojadranskih otoka.....	2
Slika 2: Riječki karneval	15
Slika 3: Povorka pokladara kroz mjesto Lastovo.....	25
Slika 4: Culjanje, veljača 2018. godine.....	28
Slika 5: Povorka pokladara 2012. godine.....	30
Slika 6: Spuštanje lutke Poklad niz „uzu“	32
Slika 7: Povorka „malih maskara“	34
Slika 8: Kopanje prline.....	35
Slika 9: Izrada lutke Poklada.....	36
Slika 10: Kupljenje jaja.....	37
Slika 11: „Culjanje Poklada“	39
Slika 12: Povorka „lijepih maskara“	40
Slika 13: Završna svečanost na Dolcu.....	40
Slika 14: „Lančani ples pokladara“	41
Slika 15: Stare slike lančanog plesa.....	42
Slika 16: „Lijepe maskare“ i mali pokladar.....	44
Slika 17: Završna svečanost na Dolcu.....	44
Slika 18: „Lijepe maskare“	45

